

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

“ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ,,
ΠΡΩΉΝΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1934

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

“ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ,,
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΘΗΝΑΙ 1934

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

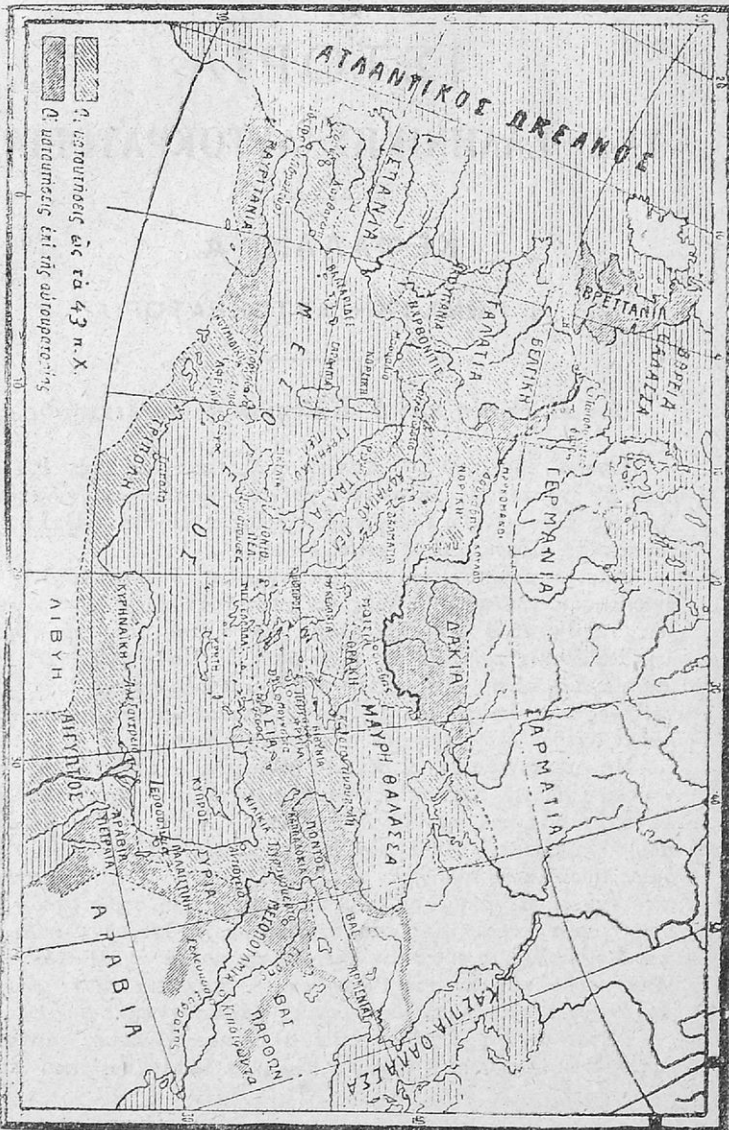
1. Η Ρώμη και ο Έλληνικός πολιτισμός.

Πάνω σ' ένα λόφο του Λατίου, μιάς ἐπαρχίας τῆς Ἰταλίας, πλάι σ' ένα ποτάμι, δικτακόσια χρόνια προτοῦ νά γεννηθῆ ὁ Χριστός, εἶχε χτιστῆ ἕνα χωριό. Ὁ λόφος λεγότανε Παλατίνος, τὸ ποτάμι Τίβερις καὶ τὸ χωριό Ρώμη.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ χτίσανε ἦσαν ἄνθρωποι δουλευτάρηδες, ποὺ ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα τους καὶ κοιτοῦσαν πῶς νὰ τὴν μεγαλώσουν. Γι' αὐτὸ, τὸ μικρὸ χωριό, ποὺ ἦτανε στὴν ἀρχὴ ἡ Ρώμη, ἀπλώθηκε γρήγορα πρὸ πέρα ἀπὸ τὸν Παλατῖνο λόφο, ἔγινε μιὰ μεγάλη πόλη, κ' οἱ κάτοικοί της ὑπέταξαν στὴν ἀρχὴ τοὺς γείτονές των, ἔπειτα ὀλόκληρη τὴν Ἰταλία καὶ στὸ τέλος κατέλαβαν σχεδὸν ὀλόκληρο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο.

Μά, μὲ τὸν καιρὸ, οἱ ρωμαῖοι ἄλλαξαν. Κατακτώντας καὶ νούριες χώρες, βλέποντας καινούριους λαοὺς, ἐμάθαιναν πολλὰ πράγματα ποὺ πρὶν δὲν τὰ ἤξαιραν. Αὐτοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ποὺ ἄλλη δουλειὰ δὲν ἐγνώριζαν παρὰ τὸν πόλεμο. Εὗρισκαν ὅμως τώρα λαοὺς ποὺ ἦσαν πολιτισμένοι, ποὺ εἶχαν ἀναπτύξει τίς τέχνες, τὰ γράμματα, τὸν πολιτισμὸ. Οἱ στρατηγοὶ τους, ὅταν γυρνοῦσαν νικητὲς ἀπὸ τὰ ξένα μέρη, ἔφερναν μαζί τους καὶ ὅ,τι πολὺτιμο εὗρισκαν ἐκεῖ. Ἔτσι πολλὰ ἀγάλματα ἑλληνικὰ κουβαλήθηκαν στὴ Ρώμη καὶ τὰ παλάτια τῶν ρωμαίων ἀρχόντων στολιστήκαν μὲ ἑλληνικὰ καλλιτεχνήματα.

Ἔτσι, σιγὰ σιγὰ, οἱ ρωμαῖοι ἀλλάξανε, γίνανε κι' αὐτοὶ πολιτισμένοι. Οἱ πλούσιοι εἶχαν ἑλληνες δασκάλους ποὺ ἐδίδα-

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

1. ΚΑΤΑΤΗΛΕΣ ΕΩΣ ΤΑ 43 π.Χ.
 2. ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ ΕΚ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

σκαν στά παιδιά τους τὰ ἑλληνικά γράμματα. Στὴ Ρώμη χτιζόντουσαν τώρα μεγάλα κτίρια, πού ἔμοιαζαν μὲ τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, πού τὰ ἐρείπιά τους ὡς σήμερον θαυμάζει ὅλος ὁ κόσμος.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μιλιότανε ἀπὸ τοὺς πρὸ μορφωμένους ρωμαίους, πού τὸ θεωροῦσαν τιμὴ τους νὰ λένε πῶς ξαίρουν ἑλληνικά. Κι' ἔτσι, ἀν' καὶ ἡ Ρώμη κατέκτητε τὴν Ἑλλάδα, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ὄχι μόνο δὲν καταστράφηκε, μὰ ἀπλώθηκε στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ὁλόκληρη.

2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.

Οἱ ρωμαῖοι εἶχανε κι' αὐτοὶ τοὺς ἴδιους σχεδὸν θεοὺς πού εἶχανε καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Μά, τὴν ἐποχὴ πού ἡ Ρώμη ἀπλωνότανε καὶ κατακτοῦσε τὸν κόσμον, στὴν Ἑλλάδα οἱ φιλόσοφοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ χτυπᾶνε τὴν εἰδωλολατρεία, κι' ὁ κόσμος δὲν ἐπίστευε πιά ὅπως πρὶν τυφλὰ στοὺς θεοὺς του.

Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπῆγαιναν συχνὰ στοὺς ναοὺς, οὔτε καὶ τρέχανε, ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια, στὰ μαντεῖα γιὰ νὰ μάθουν τί θὰ τοὺς συμβῆ στὸ μέλλον.

Οἱ ρωμαῖοι, παίροντας τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, πῆραν μαζὺ καὶ τίς ἰδέες αὐτῆς τῶν φιλοσόφων, κι' ἔτσι ἀρχισε ν' ἀπλώνεται καὶ στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἡ ἀπιστία.

Τότε, ἐνῶ ἡ ἀρχαία εἰδωλολατρικὴ θρησκεία ἔπεφτε, στὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας γεννήθηκε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός πού, ὅταν μεγάλωσε, ἀρχισε νὰ διδάσκη τὴ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία. Μὲ τὸν καιρὸ, ἡ θρησκεία αὐτὴ, ἡ χριστιανικὴ, ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸν κόσμον, κι' ἔτσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

3. Ὁ Χριστιανισμὸς.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδασκε πῶς οἱ ἄνθρωποι πρέπει ν' ἀγαπᾶνε τὸ Θεό, πού εἶναι ὁ πατέρας ὅλων μας, νὰ συγχωροῦνε τοὺς ἐχθροὺς των, ν' ἀγαπιοῦνται μεταξύ των, νὰ κάνουν καλὸ σ' ὅσους τοὺς ἔκαμαν κακό. Ἐδίδασκε τὴν καλωσύνη, κι' ἔλεγε πῶς δὲν πρέπει ὄχι μόνο νὰ κάνουμε τὸ κακό, μὰ οὔτε καὶ νὰ τὸ σκεπτόμαστε.

Ἐδίδασκε νὰ εἶμαστε δίκαιοι, ὑπομονετικοί, φιλεύσπλαχνοι. Ἐλεγε πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸ ἴδιο, εἴτε φτωχοὶ εἶναι, εἴτε πλούσιοι, γιατί ὅλοι εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸ Θεό. Ἐλεγε

πώς δὲν πρέπει νὰ ξεχωρίζωνται οἱ ἄνθρωποι σὲ ἐλεύθερους καὶ σκλάβους.

4 Ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν ἀργήσῃ ν' ἀπλωθῇ στὴν ἀρχὴ σ' ὅλη τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἔπειτα σ' ὅλοκληρο τὸν τότε γνωστό κόσμο.

Στὴ γρήγορη διάδοσὴ της βοήθησε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ μιλιότανε παντοῦ. Σ' αὐτὴν γράφτηκαν τὰ εὐαγγέλια καὶ εἰς ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἔτσι μπόρεσάν νὰ κυκλοφορήσουν καὶ νὰ διαβαστοῦν παντοῦ.

Ἀκόμα βοήθησε στὴ διάδοσιν καὶ ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ποὺ εἶχε καταργήσῃ τὰ σύνορα καὶ εἶχε κατακτήσῃ ὅλα τὰ ἔθνη, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα κράτος τεράστιο.

Οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὴ σταύρωσιν, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψίν του, ἄρχισαν νὰ διδάσκουν τὰ θεῖα του λόγια. Στὴν ἀρχὴ ἡ διδασκαλία περιοριζότανε μόνο στὴν Ἰουδαίαν, μὰ σιγὰ σιγὰ ἀπλωνότανε καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν, σ' ἄλλες χῶρες.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρῶτος ἄρχισε νὰ διδάσκῃ καὶ στὶς ξένες χῶρες, γράφοντας πὺς δὲν πρέπει νὰ ξεχωρίζωνται οἱ ἄνθρωποι σὲ Ἰουδαίους καὶ εἰδωλολάτρες, σὲ σκλάβους καὶ ἐλεύθερους, μὰ ποὺ ὅλοι εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸ Θεό.

Ὁ Παῦλος, ποὺ λεγότανε πρῶτα Σαοῦλ, ἦτανε Ἰσραηλίτης καὶ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς του, δὲν ἐπίστευε στὸ Χριστό, καὶ κατεδίωκε τοὺς μαθητὲς του.

Μιά μέρα ὅμως, ποὺ ταξίδευε στὴ Δαμασκὸν, εἶδε, στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε, ἓνα σύννεφο φωτεινὸ νὰ τὸν πληιάξῃ. Ἦτανε τόσο ζωηρὸ τὸ φεγγαβοῦλή του, ὥστε ὁ Σαοῦλ ἔπεσε στὰ γόνατα, σκεπάζοντας τὰ μάτια του.

Ἄκουσε τότε μιὰ φωνή, ποὺ φαινότανε ν' ἄρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ νὰ τοῦ λέῃ:

— Σαοῦλ, Σαοῦλ, γιατί με καταδιώκεις; Τοῦ κάκου προσπαθεῖς. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Τὸ ὄραμα ἦτανε τόσο ζωηρὸ, ὥστε ὁ Σαοῦλ ἐπίστεψε ἀμέσως στὸ Χριστό, καὶ ἀπὸ τότε ἐγίνε φανατικὸς χριστιανός. Ἄλλαξε τ' ὄνομά του, ὠνομάστηκε Παῦλος, καὶ ἔβαλε σκοπὸ στὴ ζωὴ του νὰ κηρύξῃ στὸν κόσμο τὴν καινούρια, τὴν ἀληθινὴ θρησκείαν.

Ἄρχισε λοιπὸν νὰ ταξιδεύῃ παντοῦ. Πῆγε στὴν Ἀραβίαν, στὴ Συρίαν, στὴν Ἰνδία, Ἀσίαν, στὴν Κίπρον, στὴν Ἑλλάδα, στὴν

Μακεδονία και παντού όπου πήγαινε, έδίδασκε στον κόσμο τον χριστιανισμό και ίδρυε εκκλησίες.

Στην Αθήνα όταν έπηγε, βρήκε ένα βωμό, που οι παλιοί Αθηναίοι τον είχαν αφιερωμένο στον «Αγνωστο Θεό». Ο άποστόλος Παύλος λοιπόν ανέβηκε στον Άρειο Πάγο, όπου μαζεύοντουσαν όλοι οι Αθηναίοι, κι' εκεί τους είπε πως ήρθε να τους μιλήσει για τον «Αγνωστο Θεό» που τιμούσαν με το βωμό τους και πως ο άγνωστος θεός ήταν ο Κύριος ήμών Ιησούς Χριστός.

Πολλοί Αθηναίοι έπίστεψαν τότε και, πρώτος απ' όλους ο Άρειοπαγίτης Διονύσιος, που έχιασε.

Τελευταία πήγε ο άπόστολος Παύλος στη Ρώμη για να διδάξει. Μά εκεί τον έπιασαν, τον έκλεισαν στη φυλακή και τέλος τον αποκεφάλισαν. Ο άπόστολος Παύλος ονομάστηκε άπόστολος των έθνών, γιατί τριγύρισε όλα τα έθνη διδάσκοντας τη θρησκεία του Χριστού.

5. Οι πρώτες εκκλησίες.

Όπου υπήρχαν χριστιανοί, μαζεύοντουσαν σ' ένα ώρισμένο μέρος και ψέλνανε ύμνους στο Θεό. Έπειτα καθόντουσαν όλοι μαζί και τρώγανε και το δείπνο αυτό το ώνόμαζαν *αγάπη*. Η ένωσή δέ όλων των χριστιανών σε κάθε τόπο λεγόταν *εκκλησία*.

Οι χριστιανοί ζούσαν μεταξύ τους μονιασμένα, σαν μια οικογένεια, ύποστήριζαν ο ένας τον άλλον, δέν αφίνανε φτωχό άδοθήτητον, ούτε άρρωστο χωρίς περιποίηση, μήτε δυστυχισμένο χωρίς παρηγοριά.

Οι γηροντότεροι, κ' οι πιο σεβάσμιοι από αυτούς, διηύθυναν την εκκλησία και λεγόντουσαν *πρεσβύτεροι*. Άνώτεροι απ' αυτούς ήταν οι *επίσκοποι*, που έμεναν στις μεγάλες πολιτείες.

Όλες οι εκκλησίες ήταν ένωμένες μεταξύ τους, με την κοινή πίστη, μά κάθε μια ήταν ανεξάρτητη από την άλλη.

6. Οι διωγμοί των χριστιανών.

Οι ρωμαίοι συνήθιζαν, απ' τα παλιά τα χρόνια ακόμα, κάθε έθνος που κατακτούσαν να το αφίνουν ελεύθερο να πιστεύη στους θεούς του. Κι' ακόμα, για να κολακεύουν τους λαούς που υποδούλωναν, όχι μονάχα αφίναν ελεύθερη τη θρησκεία τους, μά κ' οι ίδιοι αναγνώριζαν τους θεούς των, και τους αφιέρωναν ναούς στη Ρώμη. Έίχανε μάλιστα χτίσει κι' ένα μεγάλο ναό, ού τον ώνόμασαν Πάνθεο, και μέσα σ' αυτόν ελάτρευαν όλους

τοὺς θεοὺς ὄλων τῶν λαῶν.

Ἔτσι ἔκαμαν καὶ γιὰ τὸ χριστιανισμό, πού τὸν ἄφισαν στὴν ἀρχὴ ἐλεύθερο.

Μά, ἐνῶ ὅσοι πιστεύανε στοὺς ἀρχαίους θεοὺς ἐπίστευαν μαζὺ καὶ στοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες, σὰν νᾶσαν θεοί, οἱ χριστιανοὶ γιὰ κανένα λόγο δὲν δεχόντουσαν νὰ τὸ κάμουν αὐτό.

Οἱ ρωμαῖοι λοιπὸν τοὺς θεωροῦσαν προδότες κ' ἄρχισαν νὰ τοὺς καταδιώκουν, νὰ τοὺς φυλακίζουν, νὰ τοὺς σκοτώνουν ἐπειδὴ δὲν ἀρνιόντουσαν τὴ θρησκεία τους.

Διωγμοὶ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἔγιναν καμμιά δεκαριά. Μὰ πρὸ ἄγριοι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἐκεῖνοι πού ξαπολύθηκαν ἀπὸ τοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες Νέρωνα καὶ Διοκλιτιανό.

Χιλιάδες χριστιανοί, ἄνδρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά, μωρὰ ἀκόμη, ρίχτηκαν στὰ βασανιστήρια, κρεμάστηκαν, κήηκαν ζωντανοί, φαγώθηκαν ἀπ' τὰ ἄγρια θηρία. Μὰ κανεὶς τους δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ κανεὶς τους δὲν ἐπρόδωσε τὴν πίστη του. Ὅλοι ὑπέμεναν καρτερικά τὰ φριχτὰ τους μαρτύρια κ' ἐπέβαιναν ψέλνοντας ὕμνους στὸ Χριστό. Ἡ ἐκκλησία τοὺς ἀνακήθυξε *μάτυρες* κ' ἡ μνήμη τους γιορτάζεται ὡς σήμερα.

Μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς διωγμοὺς, οἱ ρωμαῖοι αὐτοκράτορες δὲν κατώρθωσαν ἐκεῖνο πού ζητοῦσαν. Γιατί, ἀντὶ νὰ λιγοστεύουν οἱ χριστιανοί, ἐπλήθηναν ὁλοένα, κ' ἀποτελοῦσαν πιά ἕνα πραγματικὰ δικό τους κράτος μέσα στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Ἐνωμένοι καθὼς ἦσαν μεταξύ τους, μὲ τὴν κοινὴ πίστη πρὸς τὸ Χριστό, ἀποτελοῦσαν μιὰ τεράστια δύναμη.

Ἀπὸ τὸ κατάλαβε ἕνας ρωμαῖος αὐτοκράτορας, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, κ' ἀποφάσισε, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ δύναμη αὐτὴ πρὸς ὄφελός του, ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ χριστιανισμό.

7. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτανε γιὸς τοῦ Κωνσταντίου Χλωροῦ, αὐτοκράτορα τῆς Γαλατίας.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, ἡ τεράστια ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία εἶχε μοιραστῆ σὲ τέσσερα μεγάλα κράτη, μὲ δικό του αὐτοκράτορα τὸ καθένα.

Μὰ οἱ ἄλλοι τρεῖς ρωμαῖοι αὐτοκράτορες δὲν τὸ παραδέχτηκαν, γιατί λογάριαζαν νὰ μοιραστοῦν μεταξύ τους τὴ Γαλατία. Κήρυξαν λοιπὸν τὸν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Κωνσταντῖνου, πού βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση, γιατί ἕνας αὐτός, εἶχε νὰ πολεμήσῃ μὲ τρεῖς μαζὶ ἀντιπάλους.

Ἀπὸ τὴ μητέρα του Ἐλένη, πού εἶχε γίνῃ χριστιανή—ἔπως

Ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας

και πολλές άλλες ρωμαίες αρχόντισσες τῆς ἐποχῆς τῆς — ἤξαι-
ρε πόσο ἦταν ἀπλωμένος ὁ χριστιανισμός, ἰδίως ἀνάμεσα στοὺς
ψευχοὺς και τοὺς σκλάβους.

Ἀποφάσισε λοιπὸν νὰ μεταχειριστῆ αὐτὴ τὴν τεράστια δύ-
ναμη, γιὰ νὰ μπερέσει νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴ δύσκολη θέσι ἐπου-
δρισκότανε.

Τὴν παραμονὴ τῆς μεγάλης μάχης τοῦ θ' ἀποφάσισε τὴν
τύχη του, ὁ Κωνσταντῖνος διέδωσε πὺς εἶχε ἰδῆ στὸν οὐρανὸ
ψηλὰ ἓνα φωτεινὸ σταυρὸ μὲ πύρινα γράμματα ἀπάνω του, ποὺ
ἔλεγαν : « Ἐν τούτῳ νικά! » (Δηλαδή : « Μ' αὐτὸν θὰ νι-
κήσει »).

Διέταξε λοιπὸν νὰ ζωγραφίσουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ σ'
ἔλα τὰ λάβαρα (τίς σηματεῖς) τοῦ στρατοῦ του και ὑποσχέθηκε
πὺς ὄχι μόνο δὲν θὰ καταδιώξει τοὺς χριστιανούς, ἀμα θὰ γίνῃ
αὐτοκράτορας, μὰ και θὰ τοὺς ὑποστηρίξει.

Οἱ στρατιῶτες του, ποὺ οἱ περισσότεροι ἦσαν χριστιανοί, ἀ-
κουσαν μὲ μεγάλη τους χαρὰ τὰ λόγια τοῦ Κωνσταντίνου. Πι-
στεύοντας λοιπὸν πὺς πολεμᾶνε γιὰ τὴν πίστη τους, ρίχτηκαν
μὲ ὀρμὴ ἐπάνω στοὺς ἐχθρούς, και τοὺς ἐνίκησαν.

Ὅταν ἐστερέωσε τὸ θρόνο του, ὁ Κωνσταντῖνος, βάσταξε
τὴν ὑπόσχεσή του : Ὅχι μόνο δὲν καταδιώξε τοὺς χριστιανούς,
μὰ ἀνακήρυξε τὴ θρησκεία τους ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους.

Παίρνοντας δὲ τὴ μισὴ αὐτοκρατορία στὸ μεριδιὸ του, ἔκαμε
πρωτεύουσά του τὴν ἀρχαία πόλη Βυζάντιο, ποὺ τὴν ὠνόμασε
Κωνσταντινούπολη.

8. Ἡ προστασία και ἀναγνώριση τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ποὺ τὸν ὠνόμασε ἡ ἱστορία Μεγάλον, ὑ-
ποστήριξε πολὺ τοὺς χριστιανούς, στοὺς ὁποίους χρωστοῦσε τὸ
θρόνο του.

Ἐχτισε ἐκκλησιᾶς σ' ἔλα τὸ κράτος του, τοὺς ἐπέτρεψε νὰ
παίρουν δημόσιες θέσεις και ἀξιώματα—ποὺ πρὶν ἀπαγορευό-
τανε—τοὺς ἀναγνώρισε ὡς πολῖτες — ἐνῶ πρὶν δὲν εἶχανε πο-
λιτικά δικαιώματα — κι' ἀκόμα ἐπέβαλε τὴν Κυριακὴ ἀργία,
τιμώντας ἔτσι τὴν ἱερὴ αὐτὴ ἡμέρα τῶν χριστιανῶν.

Μὰ οἱ χριστιανοί, ποὺ ὡς τότε ζοῦσαν μονιασμένοι, ὅταν ἀ-
ναγνωρίστηκε ἡ θρησκεία τους ὡς ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κρά-
τους, ἔρχισαν νὰ φιλονεικοῦν μεταξὺ τους γιὰ διάφορα θρησκευ-
τικὰ ζητήματα, ποὺ καθέννας τοὺς ἔδινε κι' ἀλλοιώτικη ἐξή-
γησι.

Ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος χαράζοντας τὰ ἔθνη τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Ἔτσι σχηματίστηκαν οἱ διάφορες αἱρέσεις, οἱ μερίδες δηλαδή τῶν χριστιανῶν ποὺ δὲν ἀκολουθοῦσαν τὴν ἐπίσημη ἐκκλησία στὰ δόγματα της, μὰ εἶχανε δικὰ τους

Τέτοιοι ἦσαν οἱ Ἄρειοι, ποὺ ὀνομάστηκαν ἔτσι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ των Ἄρειου. Αὐτὸς δὲν παραδεχόταν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦταν ἴσος μὲ τὸ Θεό.

Ἄλλοι πάλι εἶχαν ἄλλες πεποιθήσεις, κι' ἔτσι οἱ συζητήσεις κ' οἱ φιλονεικίες δὲν ἔπαυαν ποτέ.

Ὁ Κωνσταντῖνος, γιὰ νὰ ἀποφύγη αὐτὴ τὴ διαίρεση τῶν χριστιανῶν, ποὺ ὅσο πῆγαινε γινότανε καὶ μεγαλύτερη, ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τὴ *σύνοδο*, τοὺς ἀνώτερους δηλαδή κληρικούς, ποὺ συγκεντρώθηκαν σὲ μιὰ πόλη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴ Νίκαια, ὅπου ἐξήτασαν ὅλα τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας, καὶ ἔλες τίς διαφορὲς ποὺ ὑπῆρχαν ἀνέναντα στοὺς αἱρετικούς.

Ἡ σύνοδος αὐτὴ, ποὺ ὀνομάστηκε οἰκουμενικὴ, γιὰτὶ εἶχανε λάβῃ μέρος σ' αὐτὴν ἀντιπρόσωποι ἀπ' ἔλες τίς ἐκκλησίες τῆς οἰκουμένης, καταδίκασε τίς αἱρέσεις καὶ ὤρισε τὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τοῦ «Πιστεύω» δηλαδή, ποὺ μένουν ἔτσι ὡς σήμερα.

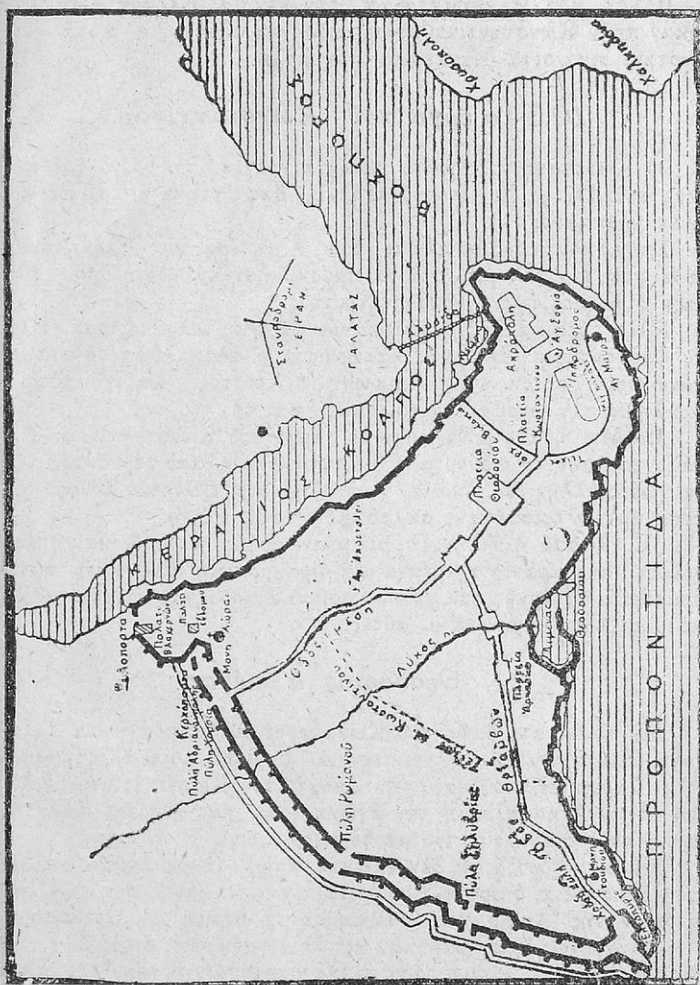
Ἀνέναντα στοὺς κληρικούς ποὺ εἶχανε μαζευτῆ, ὁ πιὸ ἁρπαλέος καὶ φανατικὸς ἀντίπαλος τῶν Ἀρειανῶν ἦταν ὁ διάκος Ἀθανάσιος. Ὁ Ἀθανάσιος ἔγινε μετὰ χρόνια πατριάρχης στὴν Ἀλεξάνδρεια, μὰ οἱ κατόπιν αὐτοκράτορες τὸν καταδίωξαν πολὺ, γιὰτὶ αὐτοὶ ἦσαν ὁπαδοὶ τοῦ Ἄρειου, ἐνῶ αὐτὸς ἐξαικολουθοῦσε νὰ πολεμᾷ μὲ τὸν ἴδιο φανατισμὸ τὸν ἀρειανισμὸ. Γιὰ τίς καταδιώσεις του αὐτές, ὁ Ἀθανάσιος ὀνομάστηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία μας Ἅγιος.

9. Ἡ Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Κωνσταντῖνος, διαλέγοντας τὸ Βυζάντιο γιὰ νὰ τὸ κάμῃ καινούρια πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας του, τόκαμε πρῶτα-πρῶτα γιὰτὶ θρισκότανε στὴν καρδιὰ τοῦ κράτους του καὶ κοντὰ στὴν ἀνατολή, ὅταν συχνὰ ἀναγκαζότανε νὰ πολεμᾷ μὲ τοὺς βαρβάρους, κι' ἔπειτα γιὰτὶ ἦτανε σὲ μέρος ποὺ μποροῦσε νὰ ὀχυρωθῆ εὐκόλα.

Ἐξ ἄλλου, ἡ παλιὰ πρωτεύουσα, ἡ Ρώμη, ἦτανε γεμάτη ἀπὸ ἐκκλησίες τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων θεῶν, κι' αὐτὸ δὲν ἄρεσε στὸν Κωνσταντῖνο, ποὺ κάνοντας τὸν χριστιανισμὸ ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους του, ἤθελε στὴν πρωτεύουσα του νὰ μὴν εἶναι καμμιάς ἄλλης θρησκείας ἐκκλησίες.

Κι' ἔτσι ἔγινε. Στὴν καινούρια πρωτεύουσα, χτίστηκαν με-

Ἡ Κωνσταντινούπολις

γάλες ἐκκλησίες χριστιανικές κι' ἀκόμη παλάτια πολλά, ὅπου κατοίκησαν ῥωμαῖοι ἄρχοντες, πού ἐγκατέλειψαν τὴ Ρώμη γιὰ νὰ μένουνε κοντὰ στὸν αὐτοκράτορά τους.

Πολλά καλλιτεχνήματα ἀπ' τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα μεταφέρθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, πού στολιζότανε μ' αὐτὰ καί γινότανε σιγά-σιγά μιὰ περίλαμπρη πόλη.

10. Τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε τριάντα χρόνια στὸ θρόνο καὶ πέθανε στὰ 337 μ. Χ. Προτοῦ πεθάνῃ, βαπτίστηκε κι' αὐτὸς κι' ἔγινε χριστιανός.

Στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ, ἡ μητέρα του Ἑλένη ταξίδεψε στὰ Ἱερουσόλυμα, γιὰ νὰ προσκυνήσῃ τὰ μέρη ὅπου ἐδίδαξε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅλα εἶχαν ἀλλάξῃ ἐκεῖ κάτω, μὰ ἡ αὐτοκρατορίσσα Ἑλένη, ψάχνοντας μ' ἐπιμονή, κατώρθωσε ν' ἀνακαλύψῃ τὸ σταυρὸ πάνω στὸν ὁποῖον εἶχε σταυρωθῇ ὁ Χριστός. Καί γι' αὐτὸ ἡ ἐκκλησία τὴν ὠνόμασε ἅγια, ἔπως καὶ τὸ γιό της.

Μὰ δὲν ἦτανε μόνο αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου: Ἀλλάζοντας τὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους του, καὶ φέρνοντάς τιν σὲ χώρες ἐλληνικές, ἔκαμε ν' ἀναζήσῃ τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος, πού τόσα χρόνια θρισκότανε σκλαβωμένο στὴ Ρώμη.

Ἡ γλῶσσα ἡ ἐλληνικὴ μιλοῦτανε τώρα παντοῦ, καὶ ἡ καινούρια αὐτοκρατορία ἦτανε μιὰ πραγματικὴ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ ἀρχές τοῦ χριστιανισμοῦ διαδόθηκαν παντοῦ καὶ ὁ κόσμος ζοῦσε σύμφωνα μ' αὐτές.

11. Θεοδόσιος ὁ μέγας.

Μὲ τὸ θάνατο ὅμως τοῦ Κωνσταντίνου τὰ πράγματα ἀλλάξανε. Ἐπ' ἀρχῆς οἱ φιλονεικίες γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, κι' οἱ Ἀρειανοί, πού καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἀκόμη δὲν εἶχαν ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα τους, κατώρθωσαν τώρα νὰ ἔχουν τοὺς διαδόχους του μὲ τὸ μέρος των.

Μὰ κι' οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ἔμειναν πίσω. Ἐνας ἐπίσκοπος ἀπ' τὴν Καισάρεια, ὁ σοφὸς Βασίλειος, ἔκαμε μιὰν ἔνωση τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀσίας καὶ πολεμοῦσε μὲ θέρμη τὸν ἀρειανισμό.

Συγχρόνως ὅμως φάνηκαν κι' ἄλλες αἵρέσεις, ἔπως λ. χ. τοῦ Μακεδόνιου, κι' ἀκόμη ἄρχισε νὰ ξαναβαγαίνῃ στὴν ἐπιφάνεια κι' ὁ εἰδωλολατρισμὸς, ἡ ἀρχαία δηλαδή θρησκεία, στὴν ὁποία ἐπίστευαν ἀκόμη ἀρκετοὶ στὴν Ἑλλάδα.

Οι φιλονεικίες αυτές, ανάμεσα στους ὀρθόδοξους ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριᾶ καὶ τοὺς αἵρετικούς καὶ εἰδωλολάτρεις ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀναστάτωσαν ἐπὶ τριάντα χρόνια τὴν αὐτοκρατορία.

Τέλος, στὰ 370, ἀνέβηκε στὸν αὐτοκρατορικό θρόνο ὁ Θεοδόσιος, πὺ ἦτανε φανατικός ὀρθόδοξος. Αὐτὸς ἀμέσως ἐπέβαλε τὴν τάξη στὸ κράτος του, κατεδίωξε τοὺς αἵρετικούς καὶ τοὺς εἰδωλολάτρεις, ἔκλεισε τὶς ἐκκλησιᾶς τους καὶ γκρέμισε τ' ἄγαλματα τους.

Τότε, μὲ τὸ φανατισμὸ πὺ εἶχε κυριεύσει τὰ πλήθη, καταστράφηκαν καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης, πὺ ἐθεωρήθηκαν ὡς εἰδωλολατρικά.

Τέλος ὁ Θεοδόσιος, γιὰ νὰ συμπληρώσει τὸ ἔργο του, ἔκαμε πατριάρχη τὸν περίφημο γιὰ τὴ ρητορική του δύναμη Γρηγόριο τὸ θεολόγο, κι' ἔπειτα κάλεσε δεύτερη σύνοδο.

Ἡ δεύτερη αὐτὴ σύνοδος καταδίκασε τὴν αἵρεση τοῦ Μακεδόνιου καὶ συμπλήρωσε τὰ ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, πὺ εἶχεν ἀρχίσει ἡ πρώτη σύνοδος τῆς Νικαίας.

Ὁ Θεοδόσιος ὠνομάστηκε κι' αὐτὸς — ὅπως κι' ὁ Κωνσταντῖνος — μέγας γιὰ τὶς ὑπηρεσίεις πὺ πρόσφερε στὸ χριστιανισμὸ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩ-

ΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τὸ ἀνατολικὸ ρωμαϊκὸ κράτος

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε διαδώσει τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ὡς τὰ πέρατα τοῦ ἀχανοῦς κράτους του, ὡς τὰ θαθεῖά τῆς Ἀσίας, ἐκεῖ ποὺ κυλοῦνε τὰ νερά τους οἱ δύο μεγάλοι ποταμοὶ ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης.

Ὅταν οἱ ρωμαῖοι κατέλαβαν τὶς χώρες αὐτές, τὶς ἐβρήκανε ἐξελληνισμένες. Καὶ ὄχι μόνο δὲν κατώρθωσαν νὰ ξεερριζώσουν τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, μὰ καὶ οἱ ἴδιοι ὑποτάχθησαν σ' αὐτόν.

Ἀργότερα, ὅταν φάνηκε ὁ χριστιανισμὸς καὶ διαδόθησαν τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἐπιστολὲς τῶν ἀποστόλων, ποὺ ἦσαν ἔλα γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στερῆθηκε πολὺ.

Παντοῦ ἐμιλιόντουσαν τὰ ἑλληνικά, καὶ ὅταν ὁ χριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία γραφόντουσαν καὶ διαβαζόντουσαν στὰ ἑλληνικά, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κυριάρχησε παντοῦ, καὶ στίς ἀνώτερες τάξεις καὶ στὸ λαό.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἔδρας τῆς αὐτοκρατορίας πάλι ἔγινε ἀφορμὴ νὰ μεταβληθῆ καὶ τὸ κράτος σὲ ἑλληνικόν. Ὁ Θεοδοσίος, πεθαίνοντας, χώρισε τὴν αὐτοκρατορίαν σὲ δύο μέρη: στὸ ἀνατολικόν, μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ γιός του Ἀρκάδιος, καὶ στὸ δυτικόν, μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη, στὸ θρόνον τῆς ὁποίας ἀνέβηκε ὁ ἄλλος του γιός, ὁ Ὀνώριος.

Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ὑπῆρξε, βέβαια, καὶ πρὶν. Γιατί, ἐνῶ οἱ ἀνατολικὲς ἐπαρχίαι τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἶχανε μεταβληθῆ σὲ ἑλληνικές, μὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, οἱ δυτικὲς εἶχανε κρατήσῃ ἰσόμα γιὰ γλῶσσα τους τὴ λατινικὴ, καὶ γιὰ πολιτισμὸ τὸ ρωμαϊκόν.

Τὸ δυτικὸ κράτος, πού δὲν ἀκολούθησε στὴν ἀνάπτυξή του τὸ ἀνατολικό, ἔσθθησε ἐφτά χρόνια μετὰ τὸ χωρισμὸ αὐτό.

Ἐχθροὶ διάφοροι τὸ χτυπήσανε ἀπὸ τὰ βόρεια, κυρίως γερμανικοὶ ἑάρβαροι λαοί, πού τὸ κυρίεψαν καὶ τὸ μοιράστηκαν ἀναμεταξύ τους.

Τὰ κράτη πού σχηματίστηκαν ἀπ' τὴν παλιὰ ρωμαϊκὴ δυτικὴ αὐτοκρατορία, πήρανε τὴ γλῶσσα τὴ λατινικὴ καὶ τὸν ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ, μὰ πήρανε συγχρόνως καὶ τὸν χριστιανισμὸ.

Κι' ἔτσι, σιγά-σιγά, ξεκαθαρίζανε δυὸ κόσμοι : Ὁ ἀνατολικός, μ' ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ χριστιανικὴ θρησκεία, κι' ὁ δυτικός, μὲ ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ, γλῶσσα λατινικὴ καὶ θρησκεία χριστιανικὴ.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία ἦτανε καθαρὰ ἑλληνικὴ, γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμα ὠνομαζότανε «ρωμαϊκὴ», ἐπειδὴ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού οἱ ρωμαῖοι κατακτῆσανε τὴν Ἑλλάδα, ἐπεκράτησε ἡ ὀνομασία αὐτή.

Ἀκόμα καὶ σήμερα οἱ Ἕλληνες λεγόμαστε **ρωμιοὶ** (ἀπὸ τὸ ρωμαῖοι) κι' ὁ Πατριάρχης μας στὴν Κωνσταντινούπολη διατηρεῖ τὸν παλιὸ του τίτλο : «Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων».

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κράτος δὲν ἦταν ἑλληνικό. Γιατί κ' ἡ γλῶσσα, κ' ἡ μόρφωση, κι' ὁ πολιτισμὸς, κ' ἡ ἐκκλησία, ὅλα ἦσαν ἑλληνικά.

2. Οἱ Τρεῖς Ἱερόρχες

Ἡ ἐκπαίδευση, στὰ χρόνια αὐτά, ἦταν ἐνωμένη μὲ τὴν πίστη τὴ χριστιανικὴ. Σχολεῖα, ὅπως εἶναι τώρα, δὲν ὑπῆρχαν. Τὰ παιδιὰ μαθαίνανε τὰ πρῶτα γράμματα στὰ μοναστήρια καὶ στὶς ἐκκλησίες ἀπὸ τοὺς καλόγερους καὶ τοὺς παπάδες, πού τὰ δίδασκαν διάβασμα καὶ γράψιμο καὶ λίγη ἀριθμητικὴ. Γιὰ βιβλία τοὺς χρησιμοποιοῦσαν τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ συναξάρια, τοὺς βίους δηλαδὴ τῶν ἁγίων.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπλὴ, ἡ κοινὴ μόρφωση.

Ὅποιος ὅμως ἤθελε νὰ μορφωθῆ, περισσότερο, πήγαινε σὲ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, ὅπου μελετοῦσαν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς.

Καὶ δὲν ὑπῆρχε μορφωμένος ἄνθρωπος πού ν' ἀγνοῇ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς. Πολλοὶ μάλιστα, ὅταν ἐτελείωναν τὴ φοίτησή τους στὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, πήγαιναν σὲ μιὰ ἀπὸ τίς μεγάλες πόλεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης— Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρεια, Βυρσητό, Σύρο καὶ σ' αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολη— ὅπου

εξειτουργούσαν φιλοσοφικές σχολές, στις όποιες μελετούσαν τήν αρχαία έλληνική φιλοσοφία.

Στήν Κωνσταντινούπολη μάλιστα ύπήρχε και τό περίφημο **Πανδιδασκλήριο**, ένα είδος σημερινού Πανεπιστημίου δηλαδή.

Όχι δέ μόνον λαϊκοί, μά και κληρικοί σπουδάζανε στις φιλοσοφικές αυτές σχολές. Και είναι γνωστό από τήν ιστορία πώς ό Άθανάσιος, πού, διάκος ακόμα στήν πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, είχε πολεμήσει φανατικά τόν Άρειανισμό, είχε σπουδάσει στή σχολή τής Άλεξάνδρειας.

Ό δέ Βασίλειος ό Μέγας και ό Γρηγόριος ό Θεολόγος, σπουδάσανε στήν Άθήνα, όπως έπίσης και ό μεγάλος ρήτορας τής εκκλησίας Ιωάννης ό Χρυσόστομος.

Ό Ιωάννης καταγόταν από τήν Άντιόχεια και, μετά τις σπουδές του, έγινε ενεί αρχιεπίσκοπος. Γρήγορα όμως ή φήμη του ως μεγάλου ρήτορα ξεπέρασε τά όρια τής πατρίδας του·τέλος ανέβηκε στόν πατριαρχικό θρόνο τής Κωνσταντινούπολης.

Η μεγάλη τιμή πού του έγινε, δέν άλλαξε τόν χαρακτήρα του. Ό Ιωάννης—πού είχε όνομασθή Χρυσόστομος για τήν ευγλωττία του—έμεινε ό ίδιος : Έλλικρινής χριστιανός, φανατικός υπερασπιστής τής Όρθοδοξίας, άμείλιτος διώκτης τού κακού, όπου κι' αν τόν συναντούσε. Δέν έδίσταζε μπροστά σέ κανένα έμπόδιο και δέν φοβότανε νά τά βάλη και μέ τους άρχοντες και μέ τους αυτοκράτορες ακόμα, όταν καταλάβαινε πώς οι πράξεις τους δέν ήταν σύμφωνες μέ τό πνεύμα τού χριστιανισμού.

Τήν εποχή πού ό Χρυσόστομος ανέβηκε στόν Πατριαρχικό θρόνο τής Κωνσταντινούπολης, οι άνώτεροι κληρικοί, οι άρχοντες τής αυτοκρατορίας, κι' αυτά ακόμα τό παλάτι, ήτανε τυθισμένο στή διαφθορά.

Ό Ιωάννης, πού δέν μπορούσε νά τά βλέπη αυτά τά πράγματα και νά σιωπάινη, άρχισε από τόν άμβώνα νά τά πολεμάη. Η ρητορική του δεινότης έμάγευε τις χιλιάδες των πιστών, πού άκουγαν μέ συγκίνηση τόν Πατριάρχη τους νά χτυπάη άμείλικτα τους άρχοντες και τους αυτοκράτορες, πού τήν άπόλαστη ζωή τους όλοι τήν ξαίρανε, μά κανείς δέν έτολμούσε νά μιλήση γι' αυτήν.

Αυτός ό πόλεμος, πού άνοιξε ό Χρυσόστομος μέ τά κηρύγματα του έναντίον τής διαφθοράς των άρχόντων, έγινε άφορμή νά ξεσηκωθούν έναντίον του όλοι εκείνοι πού έθίγοντο από τά λόγια του. Έπειδή δέ ήταν άνθρωποι τού παλατιού, εύκολα μπόρεσαν νά καταδιώξουν τόν Πατριάρχη, πού τολμούσε νά λήη μέ λόγια καθαρά και ξάστερα τις καταχρήσεις των.

Ἡ Ἑλληνικὴ αυτοκρατορία καὶ τὰ δυτικά, βαρβαρικά κράτη στὸν 5 μ.Χ αἰῶνα.

Δυὸ φορές ὁ Χρυσόστομος ἐξωρίστηκε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὁ θάνατος τὸν βρῆκε στὴν ἐξορία.

Μὰ ἡ ἐκκλησία, τιμώντας τὸν Χρυσόστομο, τὸν ἀνακήρυξε ἅγιο, ὅπως ἀνακήρυξε ἐπίσης ἄγιους καὶ τοὺς δυὸ ἱεράρχες Βασίλειο καὶ Γρηγόριο τὸ Θεολόγο, πού, μὲ τὴ δράση τους, συνέτελεσαν πολὺ σὺν τὸ νὰ στερεώσουν τὸ χριστιανισμὸ στὰ χρόνια ἐκεῖνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

1. Ο γάμος του με τὴ Θεοδώρα.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἔφτασε στὴ μεγαλύτερη δόξα τῆς ἕταν—στὰ 518 μ. Χ—ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς ὁ Ἰουστινιανός. Ἐξυπνός, ἐργατικὸς, μορφωμένος, κι' ἀκόμα ἐξαιρετικὰ φιλόδοξος, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔνα ὄνειρο εἶχε: Πῶς νὰ κάμῃ τὸ κράτος του ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ μεγάλο, ἐνώνοντας τὸ ἀνατολικὸ μὲ τὸ δυτικὸ (ποὺ καθὼς εἶδαμε εἶχανε χωρῖση μὲ τὸ θάνατο τοῦ Θεοδοσίου) καὶ ἀναδημιουργώντας τὴν παλιὰ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ποὺ ἀπλωνότανε σ' ὅλοκληρὸ τὸν τότε γνωστὸ κόσμον.

Οἱ στρατηγοὶ του Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς τὸν ἐβοήθησαν στὸ νὰ κερδίσῃ νίκες, ποὺ ἐμεγάλωσαν τὰ ὅρια τοῦ κράτους του καὶ τὸ στερεώσανε.

Μὰ ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν περιορίστηκε μόνο σ' αὐτά. Ἐπεζήτησε ν' ἀρίστη ἔργα ποὺ ν' ἀποθανατίσουν τ' ὄνομά του στοὺς κατοπινοὺς αἰῶνες.

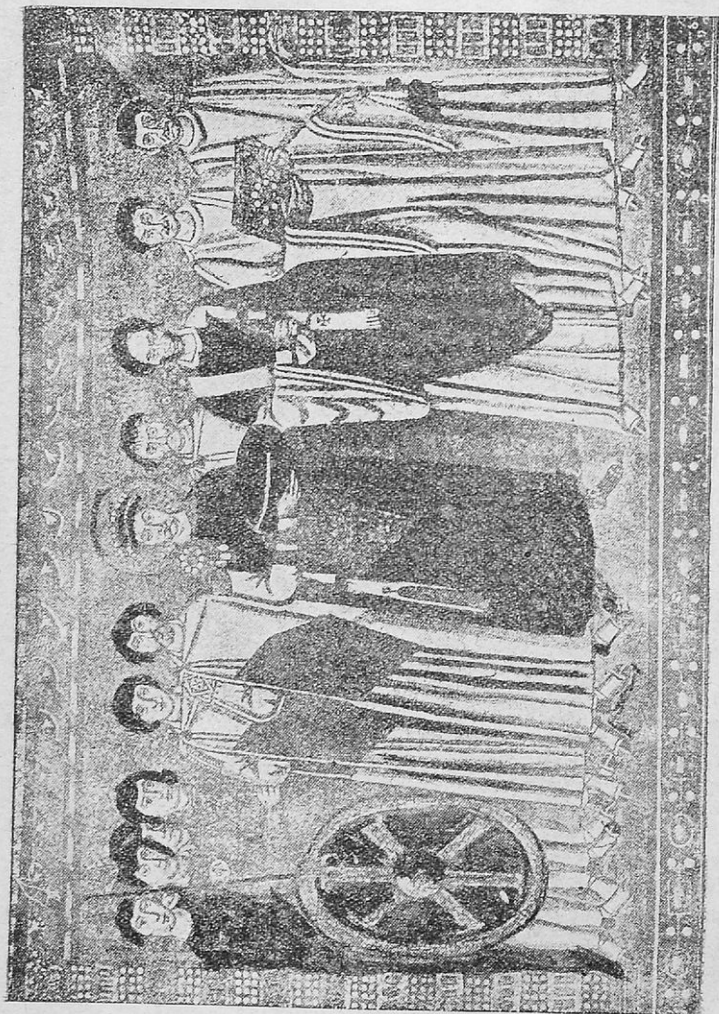
Ἀνάθεσε στὸ σοφὸ νομομαθὴ Τριδωνιανὸ νὰ φτιάσῃ νόμους, ποὺ ὡς τώρα ἀκόμα μείνανε καὶ ἀποτελοῦνε τὴ βάση τῆς σύγχρονης νομοθεσίας.

Ἐκάμε ἀκόμα πολυάριθμα κτίρια, κυρίως ἐκκλησίες, ποὺ στολίσανε ὅλες τίς μεγάλες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἰδίως τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Ἰουστινιανὸς παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα, μιὰ ὡραϊότατη γυναίκα ποὺ καταγότανε ἀπὸ λαϊκὴ οἰκογένεια καὶ ποὺ, ἀνεβαίνοντας στὸ δοξασιμένον θρόνον, ἐβοήθησε πολὺ τὸν αὐτοκράτορα σύζυγό της στὸ ἔργο του, μὲ τὴν εὐφυΐα τῆς καὶ τὸ θάρρος τῆς.

2. Ἡ Στάση τοῦ Νίκα.

Μιὰ ἐποχὴ μάλιστα, χάρις στὸ ἀδάμαστο θάρρος τῆς Θεοδώρας, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔσωσε τὸ θρόνον του καὶ τὴ ζωὴ του.

Ο Αυτοκράτορας Ιουστινιανός και η ακολουθία του

Στὴν Κωνσταντινούπολη γινόντουσαν συχνὰ ἀρματοδρομίες. Οἱ χιλιάδες τῶν φιλάθλων, ποὺ παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες μέσα στὸν ἵπποδρομο, εἶχανε μοιραστῆ σὲ δυὸ μερίδες. Ἡ μιὰ ἦτανε μὲ τὸ μέρος τῶν «Πράσινων», τῶν ἀρματοδρόμων δηλαδή ἐκεῖνων, ποὺ φοροῦσαν πράσινη στολή, κ' ἡ ἄλλη μὲ τὸ μέρος τῶν «Βένετων», ἐκεῖνων ποὺ φοροῦσαν στολή γαλάζια («Βένετοι» κατὰ τὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης).

Μά, μὲ τὸν καιρὸ, οἱ μερίδες αὐτές, ποὺ ἦσαν στὴν ἀρχὴ φίλαθλες, γινήκανε κόμματα πολιτικά, κ' ὀλόκληρη ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε διαιρεθῆ σὲ Βένετους καὶ Πράσινους, σὲ δυὸ μεγάλα δηλαδή κόμματα ποὺ πολεμοῦσαν ἀναμεταξύ τους μὲ λύσσα.

Στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ κόμματα διαμάχη εἶχε φτάσῃ στὸ ὀξύτερο σημεῖο της.

Μιὰ μέρα δέ, ποὺ γινόντουσαν ἵπποδρομίες, ὁ λαὸς ἀπήτησε μὲ κραυγὲς ἀπ' τὸν Ἰουστινιανὸ—ποὺ παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνες ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξέδρα—νὰ διώξῃ μερικοὺς ὑπουργοὺς του.

Οἱ φωνές, ἡ ταραχὴ, ὁ θόρυβος, αὐξάναν ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα. Ἐγίνε πραγματικὴ στάση, κ' ἡ Κωνσταντινούπολη ὀλόκληρη ἀναστατώθηκε. Οἱ στασιαστὲς εἶχανε γιὰ σύνθημά τους τὴ λέξη «Νίκα», ποὺ τὴν ἐφώναζαν οἱ ἀρματοδρόμοι στ' ἄλογά τους, προτρέποντάς τα νὰ τρέχουν. Ἀπὸ τῆ λέξη μάλιστα αὐτή, ἡ στάση ἔμεινε στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα «Στάση τοῦ Νίκα».

Ὁ λαὸς ξεχύθηκε στοὺς δρόμους. Ἀπὸ παντοῦ ἀκουγόντουσαν κραυγὲς λύσσας καὶ θόρυβος συμπλοκῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγύρισε κ' ἐκλείστηκε στ' ἀνάκτορα, ἐνῶ ἡ πόλη παραδινότανε στὴν ἀναρχία.

Οἱ στασιαστὲς δάλανε στὸ Ἐπαρχεῖο φωτιά, ποὺ ἀπλώθηκε κ' ἔκαψε τὴν παλιὰ ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Οἱ δυσαρεστημένοι ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ φωνάζανε πὼς ἔπρεπε ν' ἀνεβάσουν ἄλλον στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Ὁ Ἰουστινιανός, τρομοκρατημένος ἀπ' τὴν ἐπανάσταση, ζήτησε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ φύγῃ.

Μὰ ἡ Θεοδώρα, ποὺ ἦτανε μπροστὰ στὴ σύσκεψη τῶν ἀρχόντων, εἶπε τοῦ Ἰουστινιανοῦ:

— Καλύτερα νὰ πειλάνομε αὐτοκράτορες!

Τὰ λόγια της αὐτὰ δῶσανε θάρρος στὸν αὐτοκράτορα ποὺ ἀποφάσισε νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ.

Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος μάζεψε τότε τὰ πιστὰ στὸν Ἰουστινιανὸ στρατεύματα, ρίχτηκε ἀπάνω στοὺς ἐπαναστάτες, ποὺ

ήσαν μαζεμένοι στον Ιππόδρομο, και τους κατέσφαξε. Οί άλλοι τρομοκρατήθηκαν, σκόρπισαν και σε λίγο ή στάση είχε κατασταλή.

3. Οί πόλεμοι του Ίουστινιανού

Τώρα ο Ίουστινιανός, ελεύθερος πιά από τις έσωτερικές περιπλοκές, στράφηκε προς τους έξωτερικούς έχθρους της αυτοκρατορίας.

Στά ανατολικά, οί Πέρσες κάνανε συχνές επιδρομές. Ο Βελισσάριος, που έξεστράτευσε έναντίον των, τους κατετρόπωσε, ξεκλείσει μαζί τους ειρήνη κι' έπειτα στράφηκε προς την Αφρική, έπου μιá άλλη φυλή, οί Βάνδαλοι, χτυπούσαν τις νότιες έπαρχίες της αυτοκρατορίας.

Νικώντας και του; Βανδάλους, ο Βελισσάριος επέστρεψε δοξασμένος στην Κωνσταντινούπολη, όπου του έγινε θριαμβευτική ύποδοχή.

Τώρα ο Ίουστινιανός αποφάσισε να πραγματοποιήσῃ τὸ παλιό του σχέδιο: Νά ξαναφτιάσῃ δηλαδή την παλιά μεγάλη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, έλληνική, βέβαια, αυτή τῆ φορά.

Μετά τὸ θάνατο του Θεοδοσίου, είχε μοιραστή, καθώς είδαμε, στὸ ανατολικὸ κράτος και στὸ δυτικὸ, που άργότερα τὸ είχαν καταλάβῃ οί βάρβαροι γερμανικοί λαοί.

Ο Ίουστινιανός λοιπόν έστειλε έναντίον τους τὸν Βελισσάριο και κατόπιν τὸ στρατηγὸ Ναρσή.

4. Τὸ ἔργο του Ίουστινιανού.

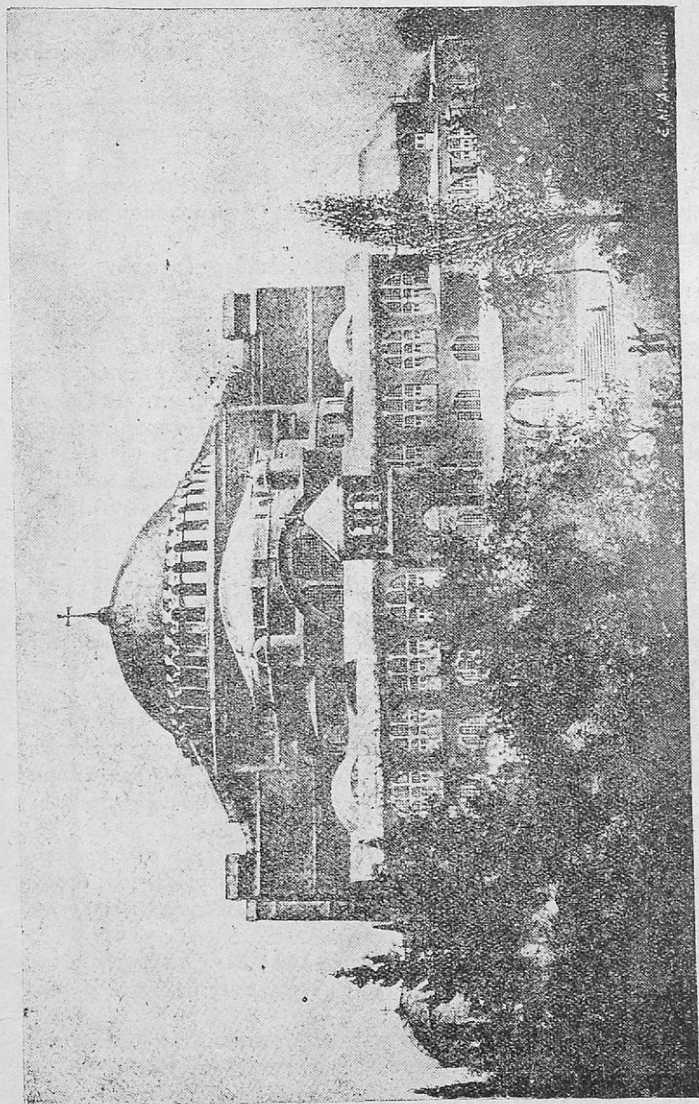
Ἐνῶ οί στρατηγοί του νικούσαν παντού τους έχθρους της αυτοκρατορίας, ο Ίουστινιανός εργαζότανε για τὴν έσωτερική διοργάνωση του άχανου; κράτους του.

Είπαμε πὼς είχεν αναθέσει στὸ σοφὸ Τριβωνιανὸ νά κάμῃ μιá νομοθεσία, που τακτοποιούσε και ὤριζε τις σχέσεις τῶν πολιτῶν μεταξύ τους. Ἡ νομοθεσία αυτή αποτελεί και σήμερα ακόμη τὴ βάση της σύγχρονης νομοθεσίας.

Μά δὲν περιόριστηκε μόνο σ' αυτό ο Ίουστινιανός.

Παντού, όπου τὸ μέρος ήταν κατάλληλο από στρατηγική άποψη, έχτιζε φρούρια, συμπληρώνοντας έτσι τὴν δχύρωση του κράτους. Ἐχτισε ακόμη καινούριες πόλεις και στόλισε κι' αυτές με έργα που άπηθανάτισαν τὸ ὄνομά του.

Μά κείνο από τὰ έργα του, που ἔμεινε και θά μείνη-σου;ς αἰῶνες, είναι ἡ περίφημη ἐκκλησία της άγίας Σοφίας.

Χηφισ Γαλν, Η.

Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ εἶχε χριστιανὴ ἀπὸ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, μὰ εἶχε καὶ στὴ στάση τοῦ Νίκα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποφάσισε νὰ τὴν ξαναχτίσῃ πολὺ μεγαλύτερη, καὶ νὰ τὴν στολίσῃ μὲ ὅ,τι λαμπρότερο μποροῦσαν νὰ κατασκευάσουν οἱ τεχνῖτες τῆς ἐπεχίης του.

Τὰ σχέδια γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησίν της τὰ ἀνέθεσε στοὺς διάσημους τότε ἀρχιτέκτονες Ἰσίδωρο καὶ Ἀνθέμις, ποὺ πραγματικὰ ἐφτιασαν ἓνα ἀριστούργημα.

Ἐξῆ ἐλόκληρα χρόνια ἐδοῦλεσαν χιλιάδες ἐργατῶν, γιὰ νὰ χριστιανήσῃ ἡ Ἁγία Σοφία, ὁ μεγαλύτερος αὐτὸς ναὸς τῆς χριστιανισμοῦ. Τὰ ἔξοδα τῆς ἀνοικοδόμησής του φτάσανε τὰ τριακόσια πενήντα περίπου ἑκατομμύρια σημερινὲς δραχμὲς!

Οἱ κολῶνες του ἔγιναν μὲ μάρμαρα ποὺ κουβαλήσανε ἀπ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Οἱ τοῖχοι του στολίστηκαν μὲ ζωγραφιὰς καὶ μὲ ψηφιδωτά, ποὺ τὰφτιαζαν οἱ καλύτεροι ζωγράφοι καὶ τεχνῖτες τῆς ἐποχῆς.

Ἀστραφτοκοποῦσε τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ ἀπὸ τὰ κρύσταλλα τῶν πολυελαίων, ἀπὸ τὰ πετράδια τῶν μωσαϊκῶν, ἀπὸ τὰ χρυσάφια καὶ τίς πολυτίμες πέτρες ποὺ στολίζανε τίς εἰκόνας του.

Μέσα στὴν Ἁγία Σοφία ἐγίνονταν ἡ στέψη τῶν αὐτοκρατορῶν, ἐκεῖ μετὰ γινόντουσαν οἱ μεγαλύτερες γιορτὲς, ἐκεῖ ἐγίνονταν οἱ δοξολογίαι, ὅταν οἱ στρατηγοὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπέστρεφαν νικητὲς καὶ τροπαιοῦχοι ἀπ' οἱ ἐκστρατεῖες των. Κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους της, μαζεύνοντουσαν οἱ χιλιάδες τῶν πιστῶν Βυζαντινῶν, γιὰ νὰ παρακαλέσουν τὸ Θεὸ νὰ σώσῃ τὴν Πόλιν καὶ τὸ ἔθνος, ὅταν οἱ ἐχθροὶ τὸ ἀπειλοῦσαν...

Ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Τούρκοι πήρανε τὴν Κωνσταντινούπολη, ἔκαμαν τὴν Ἁγία Σοφία τζαμί, ποὺ σώζεται καὶ σήμερα ἀκόμα.

Μὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Παράλληλα μὲ τὰ ἔργα αὐτά, ποὺ ἐστόλιζαν τὴν πρωτεύουσα καὶ τίς μεγαλύτερες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας του, ἐφρόντισε καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ του, τόσο τῆ γεωργικῆς, ὅσο καὶ τῆ βιομηχανικῆς.

Βέβαια, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βιομηχανίαι δὲν ὑπῆρχαν, ὅπως σήμερα, οὔτε ἐργοστάσια μεγάλα, μὲ μηχανῆς καὶ πολυάριθμο προσωπικό.

Ἦτανε μᾶλλον πρωτόγονη ἡ κατάστασις. Ἄλλ' αὐτὴ τὴν κατάστασις ἀποφάσισε νὰ τὴν διορθώσῃ ὁ Ἰουστινιανός.

Τότε — ὅπως καὶ τώρα — γινόντανε μεγάλη ἐξόδεψιν στὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Μὰ τὸ μεταξὶ τὸ φέρνανε ἀπὸ τὴν Κίνα, καὶ ἐπειδὴ τὰ με-

ταφορικά μέσα δὲν ἦσαν ἀναπτυγμένα, ὅπως εἶναι σήμερα, ἢ μεταφορὰ ἐκόσμιζε πολὺ, κι' ἔτσι τὸ μετᾶξι πουλιότανε πανάκριβα.

Οἱ Κινέζοι πάλι κρύβανε ζηλότυπα τὸ μυστικὸ τους. Δὲν μαρτυροῦσανε πῶς, ἀπὸ τὸ μεταξοσκώληκα, βγαίνει τὸ μετᾶξι, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴν φτιάγῃ κανεὶς ἄλλος λαὸς μετᾶξι, παρὰ μόνον αὐτοί.

Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ μυστικὸ τους θέλητε ν' ἀποσπᾶσθαι ἀπὸ τοὺς Κινέζους ὁ Ἰουστινιανός.

Καὶ τὸ κατώρθωσεν δυὸ καλόγεροι, πού, παίρνοντας αὐτὰ ἀπὸ μεταξοσκώληκα, τὰ κρύφανε μέσα στὰ μπικστούνια τους — τὰ εἶχαν ἐπίτηδες σκάψῃ ἀπὸ μέσα — καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν οἱ Κινέζοι τὰ μετέφεραν στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπὸ τότε διαδόθηκε σ' ὅλη τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἡ μεταξοσκωληχοτροφία, πού πήρε μιὰ τέτοιαν ἐκταση, ὥστε ἐγίνε πηγὴ μεγάλου πλοῦτου γιὰ τὸ ἔθνος.

5. Τὸ Κράτος γίνεται καθαρὰ ἑλληνικόν.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατέρρευσε καὶ τὸ σχέδιόν του γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ διάδοχοί του τὸ ἐγκατέλειψαν καὶ δὲν ἔδωσαν τὴν προσοχὴν πού ἔπρεπε στὴν Ἰταλία, πού ξανάπεσε στὰ χέρια τῶν βάρβαρων λαῶν.

Στὴν αὐτοκρατορία ἀπέμειναν μόνον οἱ νότιες ἐπαρχίες τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ νησί Σικελία.

Στὸ ἀναμεταξύ, γινότανε καὶ μιὰ ἄλλη ριζικὴ μεταβολή.

Ἐνῶ στὴν ἀρχὴ — ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου — ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους ἦτανε τὰ λατινικά, μὲ τὸν καιρὸ ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἐγκαταλείποτανε.

Ὅλοι μιλοῦσαν ἑλληνικά — κι' ὁ λαὸς, κ' οἱ ἄρχοντες, κι' ὁ ἀμόρφωτος κόσμος, κ' οἱ πιδόμορφωμένοι.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησε παντοῦ, στὸ ἐμπόριο, στὴν ἐκκλησία, στὰ δικαστήρια.

Ἐγίνε πιά τῶρα αὐτὴ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους, πού, σιγά—σιγά, γινότανε καθαρὰ ἑλληνικόν.

Καὶ στὸ κράτος αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸ ἀνθίζαν τότε οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα καὶ ὁ πολιτισμός, ἐνῶ στίς γύρω χώρες βασιλεῦε ἡ ἀμορφωσιά καὶ ἡ βαρβαρότης.

Ἀκριβῶς δὲ ἐξ αἰτίας τοῦ πολιτισμοῦ τῆς καὶ τοῦ πλοῦτου τῆς, ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε συχνὰ νὰ παλαίψῃ μὲ τοὺς γύρω τῆς βάρβαρους λαούς, πού ὀρέγονταν τίς πλούσιες πολιτείες τῆς καὶ συχνὰ κάναν ἐπιδρομές, πού ἀνάγκασαν τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία νὰ ρίχνηται σ' αἵματηροὺς πολέμους μαζὺ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

1. Οι Πέρσες

Οι παλαιοί ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ Πέρσες, πού ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχανε πῆσθαι εἰς τὴν ἀφάνεια, ξαναφάνηκαν, καθὼς εἶδαμε, τότε πού ὁ Ἰουστινιανὸς βασιλεύει ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος τοὺς συνέτριψε καὶ γιὰ ἀρκετὰ χρόνια φανήκαν πῶς ἠτύχασαν.

Μά, ὅταν πέθανε ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἀνέβηκαν ἐπὶ τὸν θρόνον ἄλλοι αὐτοκράτορες, οἱ Πέρσες ξαναρχίσαν τὶς ἐπιδρομὰς τοὺς.

Τώρα ὁμοίως ἦσαν πῶς ἐπικίνδυνοι.

Κάθε τόσο, κυρίευναν καὶ ἀπὸ μιᾶ ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ σιγά-σιγά, προχωρῶντας διαρκῶς, κατέλαβαν τὴν Μικρὴν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ φτάσανε ὡς τὴν Αἴγυπτον. Κατάφεραν μάλιστα ν' ἀρπάξουν καὶ τὸ Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, πού βρισκότανε τότε ἐν τῇ Ἱερουσολύμῃ.

Γιὰ χρόνια πολλὰ δάσταξε ὁ πόλεμος αὐτὸς μετὰ τοὺς Πέρσας, πού ἔφεραν ἐν μεγάλῳ κίνδυνῳ τὴν αὐτοκρατορίαν.

2. Ὁ Ἡράκλειος

Ἐν τῷ 610 ἀνέβηκε ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Ἡράκλειος. Βρῆκε τὸ κράτος σχεδὸν κατεστραμμένον. Ὁ στρατὸς δὲν εἶχε ὄπλα καὶ ἦν περὶ τὴν ἀσθενείαν του—ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀλλεπάλληλὴν ἡττὴν πού εἶχεν ὑποστῆ ἀπὸ τοὺς Πέρσας—εἶχε παραλύσει.

Ὁ Ἡράκλειος, μέσῃ σ' αὐτὴν τὴν γενικὴν ἀπελπισίαν—γιατὶ ὅλοι πιστεύαν πῶς ἦταν ἀδύνατον ν' ἀντιταχθοῦν ἐπὶ τοὺς Πέρσας—δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του.

Ἄν καὶ βιαζότανε ν' ἀναμετρηθῆ μετὰ τοὺς μισητοὺς τοὺς ἐχθρούς, ἐν τούτοις, δὲν τὸ ἔκαμε, γιατί καταλάβαινε καλὰ πῶς θ' ἀποτύχαινε ἔτσι πού ἦσαν τὰ πράγματα.

Ἀποφάσισε λοιπὸν πρῶτον ν' ἀναδιοργανώσῃ τὸ στρατόν του

νά εμπνεύση σ' όλους τὸ θάρρος τὸ δικό του καὶ τὶς δικές του ἐλπίδες γιὰ τὴ νίκη, κι' ἔπειτα νὰ ριχτῆ στὸν μεγάλο ἀγώνα.

Ὁ κληρὸς τὸν ἐδόθησε στὴν προσπάθειά του αὐτή.

Πατριάρχης ἦταν τότε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Σέργιος, ποὺ ἐνήργησε καὶ μαζεύτηκαν ἀπ' ὅλες τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ κράτους οἱ θησαυροὶ τους, γιὰ νὰ δοθοῦν στὸν αὐτοκράτορα, ποὺ τὰ ταμεία του ἦσαν σχεδὸν ἀδειανά.

Μὲ τὸ ποσὸ αὐτὸ τὸ τεράστιο ποῦ μαζεύτηκε, γίνανε ὅπλα, κάστρα, καράβια, ἀναδιωργανώθηκε τέλει ὁ στρατός.

Ὁ Ἡράκλειος, θέλοντας νὰ εμπνεύση περισσότερο θάρρος στοὺς στρατιῶτες του, διέδωσε πῶς ὁ ἀγώνας ποὺ θάκανε ἐναν-

τίον τῶν Περσῶν θὰ ἦταν ἱερός, γιὰτὶ θάχε σκοπὸ νὰ ξαναπαρήατ' τοὺς βαρβάρους τὸν τίμιον Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ.

Πράγματι αὐτὸ ἔφτασε γιὰ νὰ ἐνθουσιαστοῦν ὅλοι, ποὺ, βλέποντας ἄλλως τε τὶς σοβαρὰς προετοιμασίες τοῦ αὐτοκράτορα τῶν, ἐπίστευαν τώρα στὴ νίκη.

Δώδεκα χρόνια βάσταξαν οἱ προετοιμασίες αὐτές, ἡ τεράστια αὐτή

Ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος

ἀναδιωργανώση ποὺ ἀνέλαβε νὰ κάμῃ ὁ Ἡράκλειος.

Κι' ὅταν κατάλαβε πῶς ἦταν ἕτοιμος, ἄφισε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀντιβασιλέα τὸ γιό του Κωνσταντῖνο, μὲ κηδεμόνες του—ἐπειδὴ ἦταν ἀκόμη ἀνήλικος—τὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν ἀρχοντα Βῶνο, κι' αὐτὸς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἦταν ἡ ἀνοιξὴ τοῦ 622.

Ὁ Ἡράκλειος, μπαίνοντας ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων του, πέρασε ἀντίκρου στήν Ἀσιατικὴ παραλία καί, πολεμώντας τέσσερα ὀλόκληρα χρόνια, κατετρόπωσε τοὺς Πέρσες, ἐλευθέρωσε τὴ Μικρὴ Ἀσία, προχώρησε ὡς τὸ Περσικὸ βασίλειο καί κυρίεψε πολλὰς πολιτεῖες του, παίρνοντας ἄπειρα λάφυρα.

3. Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπ' τοὺς Ἀβάρους

Στὰ 629, ὁ Ἡράκλειος ποὺ ἐτοιμαζότανε νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατεία του κατὰ τῶν Περσῶν, θέλοντας νὰ τοὺς δώσῃ τὸ τελειωτικὸ χτύπημα, ποὺ θὰ τοὺς συνέτριβε γιὰ πάντα—ἐμαθε κατάπληκτος ἀπὸ κάποιον ἄγγελιοφόρο, ποὺ ἦρθε ἀπ' τὴν πρωτεύουσα, πὼς τὴν πολιορκοῦσαν ἐχθρικὰ στρατεύματα!

Νὰ τί εἶχε συμβῆ: Ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἶχε συμμαχήσῃ μὲ τοὺς Ἀβάρους—ἓνα λαὸ βάρβαρο ποὺ ζοῦσε στοὺς κάμπους ποὺ ἀρδεύει ὁ Δούναβης ποταμός—κι' αὐτοὶ πολιορκοῦσαν τώρα τὴν Κωνσταντινούπολη.

Συχνῶν δέ, ὁ Πέρσης βασιλιάς ἔστειλε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ του στὴν Χρυσόπολη, ἀντίκρου στήν πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐλπίζοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο πὼς θὰ τραβήξῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἡράκλειο μὲ τὸ στρατό του.

Τότε λογάριάζε νὰ ξαναμπῆ αὐτὸς στὶς ἑλληνικὰς ἐπαρχίες καί νὰ τίς ρημάξῃ.

Μὰ ὁ Ἡράκλειος δὲν ἔπεσε στήν παγίδα ποὺ τοῦστησε ὁ Πέρσης βασιλιάς.

Ἔστειλε μονάχα δώδεκα χιλιάδες στρατιῶτες νὰ βοηθήσουν ἐκείνους ποὺ υπεράσπιζαν τὴν πρωτεύουσά του, κι' αὐτὸς ἔμεινε ἐκεῖ νὰ διαφεντέψῃ τὰ σύνορά του, ποὺ τ' ἀπειλοῦσαν οἱ Πέρσες.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Σέργιος κι' ὁ Βῶνος, ποὺ εἶχανε μείνῃ στήν Κωνσταντινούπολη ὡς κηδεμόνες τοῦ ἀνήλικου ἀντιβασιλέα, υπεράσπιζαν ὅσο μπορούσαν καλύτερα τὴν πρωτεύουσα.

Ὁ Βῶνος εἶχεν ἀναλάβῃ νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἄμυνα, κι' ὁ πατριάρχης Σέργιος νὰ φανατίσῃ τὸ λαό, ἐξάπτοντας τὸ θρησκευτικὸ του αἶσθημα.

Ὁλημερίς κι' ὀλονυχτίς στὶς ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινούπολης, κ' ἰδίως στήν Ἁγία Σοφία, ἐγίνονταν λειτουργίες, κι' ἐψάλλονταν ὕμνοι στὴν Παναγία, νὰ προστατέψῃ τὴν πόλη.

Τὴν ἐποχὴ μάλιστα ἐκείνη ἔγιναν κ' οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας, ποὺ ἀκόμα φέλλονται ὡς σήμερα στήν ἐκκλησία μας.

Οι δάρβυχοι, ἀπελπισμένοι πιά πῶς θὰ κυριεύουν τὴν Κωνσταντινούπολη, ἔλυσαν τὴν πολιορκία κι' ἐφύγαν.

Ὁ λαὸς πανηγύριος τὴ νίκη του καὶ σ' ἄλλες τὶς ἐκκλησίες φάλλθηκε τότε τὸ τροπάριο ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν εὐχαριστήσῃ τὴν Παναγία, γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ ἔδωσε στὴν πόλη ποὺ κινδύνευε:

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια,
ἀναγράφω σοι ἡ Πόλις σου, Θεοτόκε.
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον
ἵνα κράζω σοι: Χαίρε Νύμφη ἀνύμφευτε.

4. Ἡ καταστροφὴ τῶν Περσῶν.

Ἄν ὅμως ἡ Κωνσταντινούπολη ἐγλύττωσε ἀπὸ τοὺς Ἄδαριους, ἔμεναν ἀκόμα οἱ Πέρσες.

Καὶ ὁ Ἡράκλειος ἀποφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τους, ὡς ποὺ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ τελειωτικά, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ μιά γιὰ πάντα τὸ κράτος τοῦ ἀπ' αὐτοὺς.

Μπήκε λοιπὸν μέσα στὴν Περσία καὶ, κυριεύοντας τὴ μιά μετὰ τὴν ἄλλη, τὶς πόλεις τῆς, ἔφτασε ὡς τὴ Νινευή, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένος ὁ Χοσρόης μ' ὅλο του τὸ στρατό.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι πολέμησαν μὲ ἥρωισμό, μὰ στὸ τέλος οἱ Ἕλληνες νικήσανε κι' ὁ Χοσρόης, μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, ἀποσύρθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Περσίας.

Ἐίχε καταστραφῆ τελειωτικά. Δὲν εἶχε πιά οὔτε στρατό, οὔτε τὰ μέσα γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Κι' ἐζήτησε νὰ γίνῃ εἰρήνη.

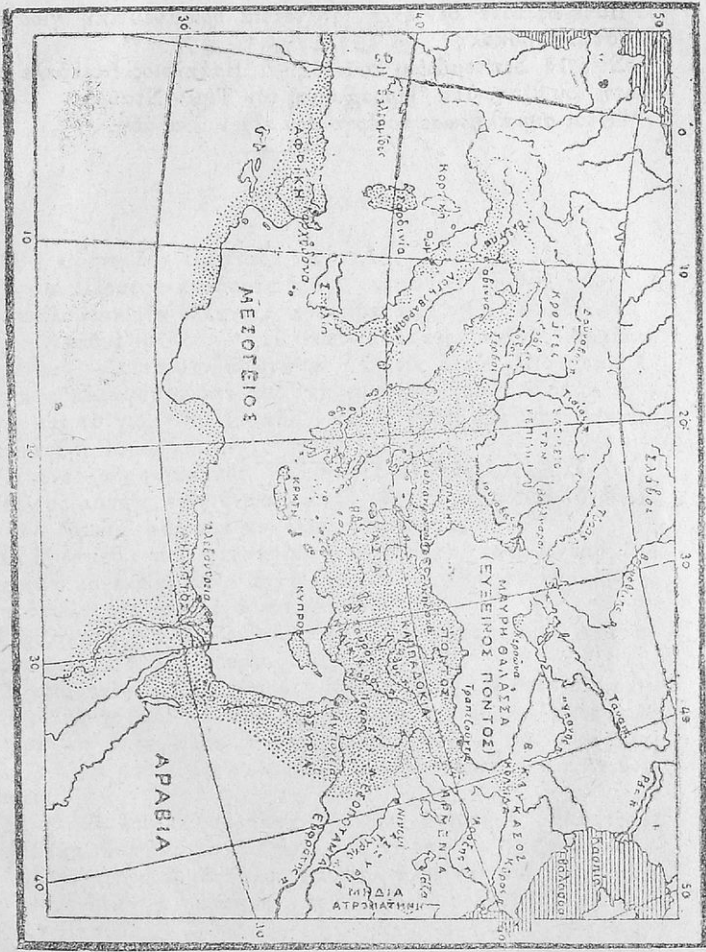
Συμφωνήθηκε λοιπὸν νὰ περιοριστοῦνε οἱ Πέρσες στὰ παλιά τους σύνορα— στὸν Εὐφράτη ποταμὸ, στὰ νότια, καὶ στὸν Ἀράξη ποταμὸ, στὰ βορεινά—ν' ἀφίσουν ἐλευθέρους ὄσους αἰχμάλωτους εἶχανε πιάσῃ, κι' ἀκόμα νὰ δώσουνε καὶ τὸν Τίμιο Σταυρό, ποὺ, καθὼς εἶδαμε, τὸν εἶχαν ἀρπάξῃ ἀπ' τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ἔτσι κλείστηκε ἡ εἰρήνη, κι' ὁ Ἡράκλειος γύρισε θριαμβευτῆς στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τοῦ ἔγινε θριαμβευτικὴ ὑποδοχή.

Χιλιάδες κόσμος, μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς κληρικοὺς, περίμενε τὸν νικητὴ αὐτοκράτορα στὴν ἀσιατικὴ ὄχθη τοῦ Βασπόρου.

Κι' ὅλη ἡ συνοδεία μπήκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ

Η ελληνική αυτοκρατορία την εποχή του Ηρακλείου

γιόρταζε τὴ μεγάλη νίκη.

Μπροστὰ πηγαίνανε στρατιῶτες, ποὺ κρατούσανε ψηλά τὸν Γίμιο Σταυρό. Ἐπειτα ἔρχόταν ὁ αὐτοκράτορας, μέσα σ' ἓνα πολυτελέστατο ἄρμα, ποὺ τῶσσαν τέσσερες ἐλέφαντες. Πίσω ἀκολουθοῦσαν οἱ ἄρχοντες, οἱ ἑκατοντάδες τῶν κληρικῶν, ὁ στρατὸς κ' οἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ.

Ποτὲ ὡς τότε δὲν εἶχε ἰδῆ τέτοια θριαμβευτικὴ γιορτὴ ἢ Κωνσταντινούπολη!

Στις 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 629 ὁ Ἡράκλειος ξανάβαλε στὴν πρώτη του θέση, στὰ Ἱεροσόλυμα, τὸν Γίμιο Σταυρό.

Ἔτσι συμπλήρωσε τὸ ἔργο ποὺ εἶχεν ἀναλάβῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

---

1. Ὁ Μωάμεθ.

Μὰ ἡ εἰρήνη δὲν ἐβάσταξε καὶ πολὺ.

Ἄν οἱ Πέρσες καταστράφηκαν, καινούριοι ἐχθροὶ φάνηκαν πού ἀπειλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία : Οἱ Ἄραβες.

Οἱ Ἄραβες αὐτοὶ — πρῶτα σὲ πολλοὺς θεοὺς. Πίστευαν ἀκόμα πὼς καταγόntonταν ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ Ἀβραάμ τὴν Ἄγαρ καὶ τὸ γιό του Ἰσμαήλ, καὶ γι' αὐτὸ λεγόντουσαν καὶ Ἀγαρηνοὶ ἢ Ἰσμαηλίτες.

Ἦταν λαὸς νομαδικός, χωρισμένος σὲ διάφορες φυλές.

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἔνωσε, κατὰ τὸν ἕβδομο αἰῶνα, ὁ Μωάμεθ, πού ἴδρυσε μάλιστα καὶ δική του θρησκεία.

Ὁ Μωάμεθ, πού γεννήθηκε στὴ Μέκκα, κατάγονταν ἀπὸ πτωχικὴ οἰκογένεια. Στὴν ἀρχὴ ἦταν βοσκός, ἔπειτα καμηλιέρης καὶ στὸ τέλος ἄρχισε νὰ ἐμπορεῦται.

Γυρίζοντας, γιὰ τίς δουλιές του, σ' ὀλόκληρη τὴν Ἀραβία, γνωρίστηκε μὲ πολὺν κόσμον.

Σχετιζότανε μὲ ἀνθρώπους πού ἀνῆκαν σὲ διάφορες θρησκείες, ἀκουγε ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὴν πίστη τους, κι' ἀποφάσισε νὰ πάρη ἀπ' ἕλες αὐτὲς τίς θρησκείες ὅ,τι τοῦ φαινότανε κατὰλληλο γιὰ τοὺς ἠμοεθνεῖς του, καὶ νὰ κάμῃ μιὰ καινούρια θρησκεία !

Σὲ ἡλικία λοιπὸν σαράντα χρόνων, ὁ Μωάμεθ ἐπέστρεψε στὴ Μέκκα, ὅπου ἄρχισε νὰ κηρύσσει τὴ νέα του θρησκεία.

Ἐλεγε πὼς ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἦλθε νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ προφήτης τοῦ Θεοῦ, ὁ τελευταῖος ὕστερα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ.

Ἐδίδασκε τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τὴ μετὰ θάνατον ἐράβευση τῆς ἀρετῆς καὶ τὴ τιμωρία τῆς κακίας, κι' ἔλεγε ἀκόμα πὼς πρέπει ἡ θρησκεία του νὰ διαδοθῇ καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς, ἔστω καὶ μὲ τὴ βία ἀκόμα.

Ὁ Μωάμεθ ὄρῃκε ἀμέσως πολλοὺς ὀπαδοὺς, πού τὸν πιστέ-

φανε καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν μὲ φανατισμό.

Μὰ στὰ 622 ὁ Μωάμεθ ἐξωρίστηκε στὴ Μεδίνα, γιατί οἱ ἄρχοντες τῆς Μένκας φοβήθηκαν, βλέποντας πὺς ἡ δύναμή του σὲ τὸ λαὸ γινότανε, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, μεγαλύτερη.

Τὴ φυγὴ αὐτὴ— τὴ λεγόμενη *'Εγίρα*— τὴ γιορτάζουν ὡς σήμερα ἀκόμα οἱ μωαμεθανοί, κι' ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζουν τὴ χρονολογία τους, ὅπως ἔμελλε τὴν ἀρχίζουμε ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

Πηγαίνοντας στὴ Μεδίνα, ὁ Μωάμεθ ἐμάζεψε χιλιάδες ὀπαδούς του καὶ μ' αὐτοὺς ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῆς Μένκας.

Ἐπιπλέον ἀπὸ πολύχρονο πόλεμο, ἡ Μένκα ὑποτάχθηκε κι' οἱ κάτοικοί της πιστέψανε τὸ Μωάμεθ γιὰ προφήτη.

Σιγά - σιγά, ἡ δύναμη τοῦ Μωάμεθ ἀπλωνότανε σ' ὅλη τὴν Ἀραβία καὶ τέλος κατῴρθωσε νὰ γίνῃ ὄχι μονάχα ὁ θρησκευτικός, μὰ κι' ὁ πολιτικός ἀρχηγός της.

Ἀρχισε τότε νὰ φτιάχνῃ μεγάλα σχέδια. Θέλησε νὰ ὑποτάξῃ ὀλόκληρο τὸν κόσμο σὲ τὸ σπαθί του, καὶ νὰ κάμῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους *μουσουλμάνους* (πιστοὺς δηλαδή).

Μὰ ὁ θάνατος τὸν ἐμπόδισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ τολμηρὰ του αὐτὰ σχέδια.

2. Οἱ Ἀραβες πολιορκοῦν τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἐκεῖνοι ὅμως πού τὸν διαδέχτηκαν, ἀποφάσισαν νὰ κάμουν ὅ,τι ὁ Μωάμεθ δὲν ἐπρόφτασε νὰ ἐπιτύχῃ.

Κι' ἐπειδὴ τὰ δυὸ κυριώτερα καὶ δυνατώτερα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔθνη ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσες, οἱ Ἀραβες ἄρχισαν νὰ πολεμοῦνε μ' αὐτοὺς.

Πρῶτα τᾶβιλαν μὲ τοὺς Πέρσες. Σὲ πέντε χρόνια μῆσα, — ὅσο θάσταξε αὐτὸς ὁ πόλεμος, — κατῴρθωσαν νὰ τοὺς νικήσουν, νὰ καταλάβουν ὀλόκληρο τὸ περσικὸ κράτος καὶ νὰ τοὺς κάμουν ὅλους μουσουλμάνους.

Ἐπειτα, ὑπερήφανοι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους, ἀποφάσισαν νὰ πολεμήσουν καὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, νὰ τὴν καταλάβουν καὶ νὰ γίνουν αὐτοὶ κυρίαρχοι τοῦ κόσμου.

Κυριεψαν λοιπὸν τὴ Δαμασκὸ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ— ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Ἡράκλειος, πού τοῦ κάκου προσπάθησε νὰ τοὺς ἀντισταθῇ, κατῴρθωσε νὰ γλυτώσῃ τὸν Τιμιο Σταυρό— κι' ἐπειτα κυριεψαν τὴν Μεσοποταμία, τὴ Συρία, τὴν Αἴγυπτο, ὅλη σχεδὸν τὴν Ἀφρική, καὶ περνώντας ἀπὸ τὸ στενὸ τοῦ Γιβραλτάρ στὴν Ἰσπανία, τὴν κατέλαβαν κι' αὐτὴ.

Ἦδη τὸ κράτος τους εἶχε τεράστια ἑκταση, κι' ἡ δύναμή.

τους ήταν φοβερή.

Δὲν ἐδίστασαν λοιπὸν—στὰ 671—νὰ προσβάλουν τὴν πρωτεύουσα τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ τὴν ἐπολιορκήσαν μὲ πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ τῆ στεριά καὶ μὲ μεγάλο ἀριθμὸ καραβιῶν ἀπὸ τῆ θάλασσα.

Αὐτοκράτορας ἦτανε τότε ὁ Κωνσταντῖνος Δ', ποὺ, χωρὶς νὰ δευλιάσῃ μπροστὰ στὸ ἀμέτρητο πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, διηύθυνε ὁ ἴδιος τὴν ἀμυνα τῆς πόλεως.

Ἐφτὰ ὀλόκληρα χρόνια βάσταξε ἡ πολιορκία αὐτή, ποὺ στοίχισε ποταμοὺς αἱμάτων καὶ στὰ δυὸ μέρη.

Σ' ὅλες τίς λυσσαλέες ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, οἱ Ἕλληνες ἔμεναν ἀκλόνητοι στίς ἐπάλξεις τῶν φρουρίων.

Ἐνας Ἕλληνας μηχανικός, ὁ Καλλίνικος, εἶχε ἀνακαλύψῃ, τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, ἕνα ὑγρὸ ποὺ δὲν ἔσθηνε οὔτε μέσα στὸ νερό, καὶ ποὺ τὸ εἶχαν ἐνομάσῃ «*ὕγρῃ φωτιά*».

Αὐτὴ τὴν ὑγρὴ φωτιά, λοιπὸν οἱ Ἕλληνες τὴν ξαπολοῦσαν μὲ σωλήνες πάνω στὰ καράβια τῶν Ἀράβων, ποὺ τοὺς τᾶκαιγαν χωρὶς ἐκείνοι νὰ μποροῦν, μὲ κανένα τρόπο, νὰ τὰ σβήσουν.

Τέλος οἱ Ἀραβες, στὰ 678, βλέποντας πὺς ἡ Κωνσταντινούπολη ἀντέχει ἀκόμα καὶ πὺς οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ τὴν ὑπερασπίσουνε ὡς τὴν τελευταία τους πνοή, λύσανε τὴν πολιορκία καὶ ἐφύγανε.

Ἔτσι σώθηκε καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, μὰ καὶ ὀλόκληρη ἡ Ἑδρώπη, ὅπου θὰ ξαπολούντουσαν τὰ στίφη τῶν Ἀράβων, ἂν ἔπεφτε ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

3. Ὁ Ἀνάδιστος ὕμνος

Ὅσο ὅμως καὶ ἂν τοὺς ἐστοίχισε ἡ πρώτη τους πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης, οἱ Ἀραβες δὲν ἀπελπίστηκαν.

Ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη νὰ σχεδιάζουν τὸ πάρσιμό της καὶ τὸ ξάπλωμά τους σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑδρώπη.

Μὰ, γιὰ σαράντα χρόνια, ἤσυχασαν, γιὰτὶ τοὺς χρειαζότανε πολὺς καιρὸς γιὰ νὰ προετοιμαστοῦνε καὶ πάλι γιὰ τὴν καινούρια ἐκστρατεία.

Τέλος, στὰ 717, μὲ πολυάριθμο πάλι στρατὸ καὶ στόλο ξαναπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολη.

Αὐτοκράτορας ἦτανε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὁ Λέοντας ὁ Γ', ποὺ λεγόνταν Ἰσαυρος, γιὰτὶ καταγότανε ἀπὸ τὴν Ἰσαυρία τῆς Μικρῆς Ἀσίας.

Μὰ καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ πολιορκία εἶχε τὴν τύχη τῆς πρώτης.

Οἱ Ἕλληνες πολεμήσανε μὲ θαυμαστὴ ἀνδρεία καὶ ἡ ὑγρὴ

φωτιά κατάστρεψε και πάλι τὰ ἀραβικὰ καράβια.

Ἔτσι, ἕνα χρόνο ἀργότερα, οἱ Ἀραβες ἀναγκάστηκαν νὰ λυσοῦν και πάλι τὴν πολιορκία και νὰ γυρίσουν, μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ και τοῦ στόλου των, στὴν πατρίδα τους.

Τὸν καιρὸ πού βαστοῦσε ἡ πολιορκία αὐτή, ἔγινε ὁ ἀκρόθιστος ὕμνος, πού ψελνόταν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς στὶς ἐκκλησίες γιὰ νὰ σωθῆ ἡ Πόλη, και πού ἀκόμα ψέλνεται ὡς τὰ σήμερα.

4. Ἡ παρακμὴ τῶν Ἀράβων.

Ἀπὸ τότε ἄρχισε κ' ἡ παρακμὴ τῶν Ἀράβων.

Οἱ δυὸ αὐτὲς ἀποτυχίες των ἔκαμαν τοὺς λαοὺς νὰ ξεθαρρέψουν και νὰ ἰδοῦν πὺς οἱ Ἀραβες δὲν ἦταν πάντα ἀνίκητοι.

Μὰ κ' οἱ ἴδιοι οἱ Ἀραβες ἔχασαν τὴν πεποίθηση πού εἶχαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους.

Ἀνάμεσά τους ἄρχισαν νὰ φυτρώνουν διχόνοιες, πού τοὺς χώρισαν σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, πού ἀναψε ἀνάμεσα στὰ κράτη αὐτὰ ἔδωκε εὐκαιρία στοὺς κατοπινούς Ἑλληνας αὐτοκράτορες νὰ ξαναπάρουν τίς χώρες πού εἶχανε χάσει.

Ἔτσι, σιγά—σιγά, ἡ Ἀρμενία, ἡ Συρία κ' ἡ Μεσοποταμία ξανάγιναν ἑλληνικές, και τὸ ἀραβικὸ κράτος περιωρίστηκε πολὺ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

1. Η εικονολατρεία.

Με την πάροδο των αιώνων οι χριστιανοί άρχισαν να λατρεύουν πιδ πολύ τις εικόνας και ν' αποδίδουν σ' αυτές τέτοιες υπερφυσικές ιδιότητες, ώστε καταντούσε ή λατρεία τους αυτή σωστή ειδωλολατρεία.

Αυτή την ειδωλολατρική προσήλωση στις εικόνας, και γενικά στις προλήψεις, την υπέθαλπαν στο λαό οι καλόγεροι, γιατί αυτοί έδίδασκαν τὰ πρώτα γράμματα στα παιδιά.

Μέσα στα μοναστήρια τους ζούσαν πλουσιοπάροχα, από τις προσφορές που έκαναν οι χριστιανοί. Κι' έτσι κατάντησε, ή πριν άσκητική ζωή των καλογέρων, να γίνη μιὰ ζωή τεμπέλικη και γεμάτη απολαύσεις, που όλοι την έπιζητούσαν.

Γι' αυτό το λόγο, ενώ πριν κατάφευγαν στα μοναστήρια όσοι ήθελαν, μακριά από τον κόσμο, ν' αφιερώσουν τη ζωή τους στο Θεό, ή όσοι είχανε πικραθή στο βίο τους και ζητούσαν παρηγοριά στη θρησκεία, τώρα, όλοι όσοι βαριόντουσαν να δουλέψουν για να ζήσουν, πήγαιναν και γινόντουσαν καλόγεροι.

Τὰ μοναστήρια λοιπόν, σιγά-σιγά, ξέφυγαν από τον αρχικό τους προορισμό και, μέσα από αυτά, άπλωνότανε στις λαϊκές τάξεις το κύμα των προλήψεων και των δεισιδαιμονιών.

2. Οι εικονομάχοι.

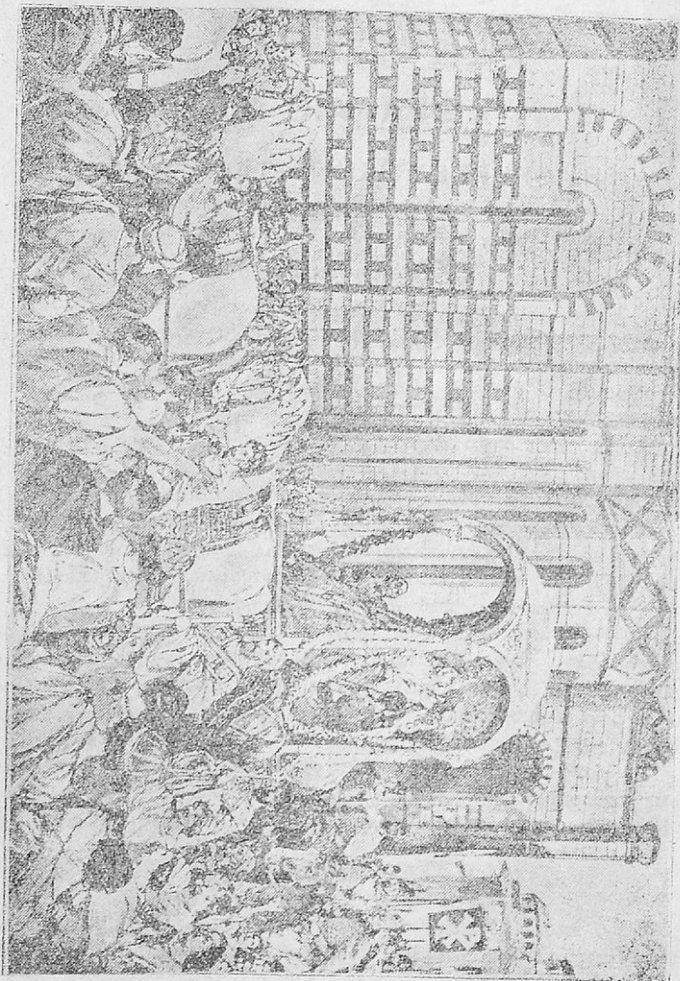
Μα ό λαός δεν έζούσε μόνο μέσα στη δεισιδαιμονία και στην άμορφωσιά. Υπέφερε ακόμα και υλικά.

Οι αδιάκοποι πόλεμοι, και ιδίως με τους Άραβες, είχανε καταστρέψη τη χώρα.

Οι φτωχοί δουλεύανε σαν σκλάβοι στα χτήματα των πλουσίων, και λεγόντουσαν δουλοπάροικοι.

Αυτή ή κατάσταση έκαμε πολλούς, και λαϊκούς και κληρικούς, να έξεγερθούν και να ζητήσουν να γίνη μιὰ αλλαγή, μιὰ

Βασιλείδος 474, αὐτοκράτειρος Θεοδώρος, ποὶ ἀναστῆλῳσε τίς σικόνες

μεταρρύθμιση.

Τὴν προσπάθεια γιὰ τὴ μεταρρύθμιση αὐτὴ τὴν ἄρχισε στὰ 717 ὁ αὐτοκράτορας Λέοντας Ἰσαυρος, καὶ τὴν συνέχισαν κατόπιν οἱ διάδοχοί του.

Ἡ δουλοπαροικία καταργήθηκε, ἔγιναν καινούριοι νόμοι γιὰ νὰ προστατευθοῦν οἱ φτωχοὶ καὶ γιὰ νὰ διορθωθοῦν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐπάρθησαν μέτρα γιὰ νὰ ἀναδιοργανωθῆ ὁ στρατός, καὶ ἀκόμα ἐκλείστηκαν πολλὰ μοναστήρια, πού θεωρήθηκε πὼς εἶχανε ξεφύγη ἀπὸ τὸν προσορισμό τους.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ λατρεία πρὸς τὶς εἰκόνες εἶχε καταντήσῃ εἰδωλολατρική, ἀποφάσισε νὰ καταργήσῃ ὁλότελα τὶς εἰκόνες.

Αὐτὸ ὁμῶς ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χωριστῇ ὁ λαὸς σὲ δύο στρατοπέδα : Στους εἰκονολάτρεις, πού ζητοῦσαν νὰ μείνουν οἱ εἰκόνες, καὶ στους εἰκονομάχους.

Ἐκατὸν εἴκοσι χρόνια ἡ διαίρεση αὐτὴ ἐχώριζε τὸν ἑλληνικὸ λαό.

Ἄλλοι αὐτοκράτορες ξανάφερναν τὶς εἰκόνες καὶ ἄλλοι πάλι τὶς ἐβγαζαν ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες.

Τέλος, στὰ 942, ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα κάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη οἰκουμενικὴ σύνοδο, πού ἀποφάσισε νὰ ξαναφέρῃ στὴ θέσῃ τους τὶς εἰκόνες.

Μὰ ἡ σύνοδος αὐτὴ ὥρισε πὼς οἱ εἰκόνες πρέπει νὰ λατρεύονται μόνο γιὰ νὰ δείχεται μὲ τὴ λατρεία αὐτὴ ἡ πίστη στὸν ἄγιο πού ἀπεικονίζου.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη καὶ ὡς σήμερα ἀκόμα, γιορτάζεται, τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς, ἡ ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, καὶ ἡ γιορτὴ αὐτὴ λέγεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

3. Ὁ χωρισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἦσαν πέντε οἱ πατριάρχες: Τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς Ρώμης, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας.

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πέντε, τὰ πρωτεῖα τὰ εἶχε ὁ πατριάρχης (πάπας) τῆς Ρώμης, καὶ τοῦτο γιὰ τὸ παλιὰ τὰ χρόνια ἡ Ρώμη ἦτανε πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας.

Μὰ ὁ πάπας θέλησε νὰ γίνει πραγματικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸ, βέβαια, δὲν τὸ δέχτηκαν οἱ ἄλλοι πατριάρχες, καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισαν οἱ φιλονεικίες ἀνάμεσα στὴ δυτικὴ καὶ στὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Στά 857 ὁ πάπας θέλησε ν' ἀνακατευτῆ στήν ἐξῆς ὑπόθεσι: Τὸ χρονο ἐκεῖνο πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολης ἐγένεν ὁ παλατιανὸς Φώτιος, ἀπὸ ἀρχοντικῆ οἰκογένεια, πολὺ μορφωμένος, πού, μέσα σὲ τέσσερες μέρες, ἐπέρασε ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐρωσύνης κι' ἀνέβηκε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο.

Αὐτὸ ἀκριβῶς βρῆκε ἀφορμὴ ὁ πάπας καί, καλώντας ὅσους ἐπισκόπους τὸν ἀκολουθοῦσαν, στὴ Ρώμη σὲ σύνοδο, κήρυξε πὼς ἦτανε παράνομη ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου καὶ τὸν καθαίρεσε.

Ὁ πατριάρχης Φώτιος κάλεσε κι' αὐτὸς οἰκουμενικὴ σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη—στά 867— πού καθαίρεσε κι' ἀναθεμάτισε τὸν Πάπα γιὰ τίς ἐνέργειές του καὶ τὴν ἐπέμβασή του στὰ ζητήματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, οἱ δυὸ ἐκκλησίες—ἡ ἀνατολικὴ κ' ἡ δυτικὴ—χωρίσανε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

1. Σλάβοι και Βούλγαροι.

Πάνω από τὸ Δούναβη, στὰ βορεινὰ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ζούσανε οἱ Σλάβοι κ' οἱ Βούλγαροι, λαοὶ ποὺ συχνὰ ἔκαναν ἐπιδρομὲς στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη, γιὰ ν' ἀρπάξουν ὅ,τι προφτάσουν καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στὶς πατρίδες των.

Τὴν ἐποχὴ μάλιστα ποὺ αὐτοκρατορεύαν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἱ θάρβαροι αὐτοὶ φτάσαν ὡς τὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Ἡράκλειος ἔδωσε σὲ μιὰ φυλὴ ἀπὸ αὐτούς, στοὺς Σέρβους, ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ κράτους του (τὴ σημερινὴ Σερβία) γιὰ νὰ κατοικήσουν, θέλοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ τοὺς τραβήξῃ ἀπὸ τὴ νομαδικὴ ζωὴ ποὺ ζούσαν.

Οἱ Βούλγαροι ποὺ ἦσαν τουρκικῆς καταγωγῆς, φάνηκαν τὸν ἕτον αἰῶνα μ. Χ Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἀπὸ τὴν Ἀσία—ποὺ ἦταν ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς των—προχώρησαν κι' ἐγκαταστάθηκαν στὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Ρωσίας.

Ἐπειδὴ δὲ συχνὰ πέφτανε στὶς γειτονικὲς τοὺς ἐπαρχίες, τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τίς λεηλατούσανε, ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος Δ΄, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ ἀπὸ αὐτούς, τοὺς παραχώρησε—στὰ 679—μιὰν ἐπαρχία τοῦ κράτους του, ἀνάμεσα στὸ Δούναβη ποταμὸ καὶ στὴν ὄρσειρὰ τοῦ Αἴμου.

Στὴ χώρα αὐτῇ—ποὺ ὠνομάστηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη Βουλγαρία—ζούσανε σλαβικὲς φυλές, πῶ πολιτισμένες ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ὅπως ἦτανε λοιπὸν φυσικὸ, οἱ Βούλγαροι πῆραν ὅχι μόνον τὴν πολιτισμὸν τους μὰ καὶ τὴ γλῶσσα τους, καὶ στὸ τέλος γίνανε κι' αὐτοὶ Σλάβοι.

Μὰ κι' ἐδῶ ποὺ ἐγκαταστάθηκαν, ἐξακολούθησαν τὴν παλιὰ τους τακτικὴ: Κάθε τόσο ἔκαναν ἐπιδρομὲς καὶ λεηλατούσαν ἐπαρχίες ὀλόκληρες τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, πῶ συχνὰ βρισκότανε σὲ πόλεμο μαζὺ τους.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' τοῦ

Ἰσαυρου, πού πολλές φορές τοὺς εἶχε συντρίψῃ μὲ τὰ στρατεύματά του. οἱ Βούλγαροι βλέποντας πῶς ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία σπινραζότα ε ἀπὸ τῆ διαμάχη τῶν εἰκονολατρῶν καὶ τῶν εἰκονομάχων, θεώρησαν τὴν εὐκαιρία κατάλληλη γιὰ νὰ ξαναρχίσουν τὶς ἐχθροπραξίες.

Ἀρχηγὸς τοὺς τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἦταν ὁ Κροῦμος, ἄνθρωπος αἰμοδόξος καὶ σκληρόκαρδος.

Ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τοὺς στὰ 809 καὶ τοὺς ἐνίκησε.

Θέλοντας ἔμως νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ τελειωτικά, προχώρησε ἔπειτα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βουλγαρίας. Μὰ ἐκεῖ ὁ Κροῦμος τοῦσσησε παγίδα, τὸν ἐκύκλωσε καὶ ρίχτηκε ξαφνικά μὲ χιλιάδες Βούλγαρους πάνω στὰ ἀνύποπτα αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα.

Οἱ Ἕλληνες πολέμησαν γενναῖα, μὰ οἱ ἐχθροὶ ἦσαν περισσότεροι καὶ τοὺς εἶχανε κυκλώσῃ ἀπὸ παντοῦ.

Πέσανε πολλοὶ στὴ μάχη αὐτῇ, κι' ἀνάμεσα σ' ἄλλους, κι' ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος σκοτώθηκε.

Τότε ὁ Κροῦμος, κόβοντας τὸ κεφάλι τοῦ σκοτωμένου αὐτοκράτορα, τὸ καθάρισε ἀπὸ τὶς σάρκες κι' ἀσήμωσε τὸ κρανίον, πού τὸ μεταχειρίζονταν ἀντὶ γιὰ κούπα, γιὰ νὰ πίνῃ μ' αὐτὸ κρασί στὰ συμπόσιά του!

Μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία του αὐτῇ, ὁ Κροῦμος μὲ τοὺς Βουλγάρους του διάβηκε τὶς θουνοσειρὲς τοῦ Αἴμου, προχώρησε στὴ Μακεδονία καὶ, λεηλατώντας καὶ σφάζοντας, ἔφτασε ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Μὰ ὁ αὐτοκράτορας Λέοντας Β', στὰ 814, τὸν ἐχτύπησε στὴ Μεσημβρία — πόλη πού θρισκότανε στὴ Μαύρῃ Θάλασσα — καὶ τὸν ἐνίκησε κατὰ κράτος. Ὁ Κροῦμος πληγώθηκε ὁ ἴδιος καὶ μόλις κατάρθωσε νὰ σωθῇ, μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, στὴ Βουλγαρία, ὅπου σὲ λίγον καιρὸ πέθανε.

2. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.

Γιὰ λίγον καιρὸ, οἱ Βούλγαροὶ σταμάτησαν τὶς ἐπιδρομὲς τοὺς.

Στὸ ἀναμεταξύ, δυὸ Θεσσαλονικιώτες καλόγεροι, ὁ Κύριλλος κι' ὁ Μεθόδιος, πού ἤξαιραν τὴ σλαβικὴ γλῶσσα, ἄρχισαν νὰ τριγυροῦνε τὶς σλαβικὲς καὶ βουλγαρικὲς πολιτεῖες καὶ τὰ χωριά καὶ νὰ κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιον.

Τόσο οἱ Σλάβοι ὅσο κι' οἱ Βούλγαροὶ δὲν ἤξαιραν γράμματα, οὔτε εἶχαν ἀλφάβητο. Οἱ δυὸ καλόγεροι λοιπὸν τοὺς ἔφτιασαν

αλφάβητο, μετάφρασαν στή γλώσσα τους τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ ἄρχισαν νὰ τοὺς μαθαίνουν γράμματα καὶ νὰ διαδίδουν σ' αὐτοὺς τὸ χριστιανισμό.

Πολλοὶ Βούλγαροι γίνανε τότε χριστιανοί. Ὅταν δὲ ἀνέθηκε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης ὁ Φώτιος, ἔπεισε τὸν Βούλγαρο ἡγεμόνα Βόγορη νὰ βαπτιστῆ χριστιανός. Καὶ ἐκεῖνος πάλι, μετὰ τῆ βαπτιστῆ του, διᾶδωσε σ' ὅλη τῆ Βουλγαρία τὴ χριστιανικὴ θρησκεία, καὶ ἔστειλε τὸ γιό του Συμεὼν στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ ν' ἀνατραφῆ στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι καὶ νὰ ἐκπολιτιστῆ.

3. Οἱ Μακεδόνες Αὐτοκράτορες.

Στὰ 867 ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης ὁ Βασίλειος ὁ Α', Μακεδόνας τὴν καταγωγῆ, ἄνθρωπος μὲ μικρὴ μόρφωση ἀλλὰ μὲ μεγάλες ἱκανότητες, ποὺ δὲν τὶς εἶχαν οἱ διάδοχοί του Λέοντας ΣΤ' ὁ Σοφός, Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ρωμανὸς ὁ Β', μ' ὅλη τους τὴ μόρφωση.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ρωμανοῦ, οἱ στρατηγοὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκάς καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς βασιλεύσαν ἀντὶ τοῦ διαδόχου Βασίλειου τοῦ Β', ποὺ ἦταν ἀκόμη ἀνήλικος.

Ἡ ἀντιβασιλεία τους αὐτὴ βάσταξε ὡς τὰ 976, ὅποτε ὁ Βασίλειος ὁ Β' ἐνηλικιώθηκε καὶ ἀνέβηκε αὐτὸς στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Συμεὼν, ποὺ εἶχε γίνῃ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων, βλέπωντας πῶς οἱ διάδοχοι τοῦ Βασίλειου Α' δὲν εἶχαν τὴν ἱκανότητα ἐκείνου, ξανάρχισε τὶς ἐπιδρομὲς του καὶ κατῴρθωσε νὰ κυριέψῃ πολλὰς ἑλληνικὰς χώρες καὶ νὰ φτάσῃ ὡς τὴν Ἀδριατικὴν πέλαγος.

Μεθυσμένος ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίαις του, ἀνακηρύχθηκε Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ Αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων, καὶ προχώρησε μὲ τὰ στρατεύματά του ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη!

Μὴ μπορώντας ὅμως, βέβαια, νὰ τὴν κυριέψῃ, συνθηκολόγησε στὰ 924 καὶ γύρισε στὴ Βουλγαρία, ὅπου καὶ πέθανε ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ.

Τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του, ὁ Πέτρος, ποὺ καὶ αὐτὸς συνέχισε τὶς ἐπιδρομὲς του στὶς ἑλληνικὰς χώρες.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βασίλευε ὁ Νικηφόρος ὁ Φωκάς, ποὺ, ἐπειδὴ ἦταν ἀπασχολημένος σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Ἀραβες, συνεννοήθηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλάβ νὰ χτυπήσῃ ἐκεῖνος τοὺς Βουλγάρους.

Μὰ ὁ Σβιατοσλάβ, κυριεύοντας τὴ Βουλγαρία, ἐγκαταστάθη-

Βασιλεύς Δ' ο Μακεδών, βαρβαρὸντις ἐνὰ ἀλλήσοι[δ]αγο

κε σ' αὐτήν, θέλοντας νὰ τὴν κρατήσῃ γιὰ λογαριασμό του.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς δολοφονήθηκε, κι' ὁ διάδοχός του Ἰωάννης Τοιμισκῆς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ρώσων καὶ τοὺς ἐδίωξε ἀπ' τὴ Βουλγαρία, πού τὴν ἐκυρίεψε δλόκληρη.

4. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος

Στὰ 976, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη Τοιμισκῆ, ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Βασίλειος ὁ Β'. πού μόλις τότε συμπλήρωσε τὰ εἰκοσὶ του χρόνια.

Ἡ μικρὴ του ἡλικία ἔγινε ἀφορμὴ ἐμφύλιων πολέμων, γιὰτι μερικοὶ στρατηγοὶ του νόμιταν πὼς μπορούσαν νὰ τὸν ἐκθρονίσουν καὶ ν' ἀνεβοῦν αὐτοὶ στὸ θρόνο.

Τσάρος τῶν Βουλγάρων ἦτανε τότε ὁ Σαμουήλ, πού ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνώμαλη κατάστασι τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατῴρθωσε νὰ κυριέψῃ δλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ φτάσῃ ὡς τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, λογαριάζοντας νὰ προχωρήσῃ ὡς τὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Βασίλειος Β', ἀφοῦ κατέστειλε τὴ στασιαστικὴ κίνησι τῶν στρατηγῶν του, ἄρχισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων πού δάσταξε σαρανταδύο δλόκληρα χρόνια!

Στὰ 996 ὁ στρατηγός του Βασίλειου, Νικηφόρος Οὐρανός, ἐσύνητριψε τὸ βουλγαρικὸ στρατὸ κοντὰ στὸ Σπερχεῖο ποταμὸ, κι' ὁ Σαμουήλ, πληγωμένος ὁ ἴδιος, μόλις κατῴρθωσε νὰ ξεφύγῃ.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα κ' ἡ Θεσσαλία ἐλευθερώθηκαν, μὰ οἱ Βούλγαροι κρατοῦσαν ἀκόμα τὴ Μακεδονία.

Κάθε χρόνο, ὅταν ἔλυναν τὰ χιόνια καὶ τὰ θουὰ γινόντουσαν εὐκολοδιάβατα, ὁ Βασίλειος ἐξεστράτευε κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἔδινε μερικὲς μάχες μαζί τους, ἐκυρίεψε ὅσα κάστρα τους μπορούσε, καὶ τὸ χειμῶνα ἄφινε τὸ στρατό του ν' ἀναπαυτῆ, γιὰ νὰ ξαναρχίσῃ τὴν ἐκστρατεία τὴν ἐπομένη ἀνοιξι.

Ὁ Σαμουήλ, βλέποντας πὼς οἱ Ἕλληνες περνοῦσαν κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν κλεισούρα τοῦ Κλειδιοῦ (τοῦ σημερινοῦ Σιδηροκάστρου) γιὰ νὰ μποῦνε στὶς χῶρες του, ἔχτισε ἐκεῖ ἕνα κάστρο γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τὸ διάβα.

Πράγματι, ὁ Βασίλειος δὲν μπόρεσε νὰ τὸ κυριέψῃ. Μὰ ὁ στρατηγός του Νικηφόρος Εἰφίας κατῴφερε, ἀνεβάζοντας τὸ στρατό του σ' ἕνα δύσβατο βουνό, στὰ νότια τοῦ Κλειδιοῦ, νὰ κυκλώσῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ τοὺς χτυπήσῃ ἀπὸ πίσω, ἐνῶ ὁ Βασίλειος τοὺς πολεμοῦσε ἀπὸ μπρὸς.

Οἱ Βούλγαροι τσανίσανε, κι' ὁ Βασίλειος μὲ τὸ Νικηφόρο τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος, ἐσκότωσαν πολλοὺς καὶ πιάσανε

χιλιάδες αιχμάλωτους.

Ο Σαμουήλ μόλις κατόρθωσε να σωθή με λίγους δικούς του και να φύγη στη Βουλγαρία.

Ήσαν τόσες οι κακουργίες και τὰ ἐγκλήματα πού εἶχανε κάνει οἱ Βούλγαροι στίς ἑλληνικές χώρες, ὥστε ὁ Βασίλειος, θέλοντας νά τοὺς τιμωρήσῃ παραδειγματικά, διέταξε καὶ τυφλώσανε τοὺς αιχμαλώτους, ἀφίνοντας, σὲ κάθε ἑκατὸ ἀπ' αὐτούς, ἓναν μόνο μ' ἓνα μάτι, γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἄλλους στὴν πατρίδα των.

Ἔτσι δέκα χιλιάδες Βούλγαροι ἀφέθηκάν νὰ ἐπιστρέψουν τυφλωμένοι στη Βουλγαρία.

Τὸ χτύπημα ἦτανε τόσο βαρὺ, ὥστε ὁ Σαμουήλ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του καὶ τὴν ἀπελπισία του.

5. Ἡ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων

Ὁ γιὸς τοῦ Σαμουήλ, πού τὸν διαδέχτηκε στὸ ἴδιον, τρομάζοντας μπροστὸ στην καταστροφή, ζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ με τὸν Βασίλειο.

Μὰ ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτορας, ξαίροντας πόσο ἄπιστοι δείχτηκαν πίντοτε οἱ Βούλγαροι, δὲν τὸ δέχτηκε καὶ συνέχισε τὸν πόλεμο.

Ἐλευθέρωσε ὅλες τίς ἑλληνικές χώρες πού εἶχανε κυριέψῃ οἱ Βούλγαροι, κυριέψῃ καὶ τὴ Βουλγαρία καὶ ἔτσι κατέλυσε τὸ βουλγαρικό κράτος, πού ἐπὶ πολλὰ χρόνια εἶχε φέρῃ ἀμέτρητες συμφορές στην ἑλληνική αὐτοκρατορία.

Γύρισε ἔπειτα στη Μακεδονία, τὴν περιώδεψε ὀλόκληρη, κατέβηκε στη Θεσσαλία, στη Στερεὰ Ἑλλάδα, καὶ ἔπειτα ἔφτασε στην Ἀθήνα, γενόμενος παντοῦ δεκτὸς μ' ἔνθουσιασμὸ ἀπ' τοὺς κατοίκους, πού τοὺς εἶχε γλυτώσει ἀπὸ τίς βουλγάρικες ἐπιδρομές.

Φτάνοντας στην Ἀθήνα, ἀνέβηκε στὸν Παρθενῶνα—πού, ἀπὸ τότε πού ἐπεκράτησε ὁ χριστιανισμὸς, εἶχε γίνῃ ἐκκλησία τῆς Παναγίας—καὶ ἐκεῖ ἔκανε δοξολογία γιὰ τίς νίκες του, καὶ ἀφιέρωσε στὸ ναὸ πλοῦσια ἀναθήματα.

Ἐπειτα ἐπέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, ὅπου τοῦ ἔγινε θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ.

Ὁ νικητὴς αὐτοκράτορας ἔφερε μαζί του αἰχμάλωτους ὅλους τοὺς Βουλγάρους πρίγκηπες, πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ ἀμύθητης ἀξίας λάφυρα.

Ὁ λαὸς τὸν ἐπευφημοῦσε μ' ἔνθουσιασμὸ καὶ τότε τοῦ δόθηκε ἡ ἐπωνυμία «**Βουλγαροκτόνος**», με τὴν ὁποία ἀπέμεινε

νά μνημονεύεται στήν ἱστορίαι.

Ὁ Βασίλειος Β΄, ὁ Βουλγαροκτόνος ἐδόξασε τήν ἑλληνική αὐτοκρατορία, πού τά σύνορά της τώρα ἦσαν βορεινὰ μὲν στό Δούναβη ποταμό, στήν ἀνατολή δὲ καί στό δυτικὰ ἔφταναν ὡς τήν Κασπία θάλασσα, τόν Καύκασο καί τόν Εὐφράτη ποταμό.

Ὁ αὐτοκράτορας Λέοντας Ἰσαυρος

Ὁ Βουλγαροκτόνος ἔδειξε τή μεγάλη του στρατηγική ἱκανότητα ὄχι μονάχα στή Βουλγαρία μὰ καί στή Μικρή Ἀσία, ὅπου ὠδήγησε νικηφόρα τὰ στρατεύματά του ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τόν ἴδιο καιρό, οἱ στρατηγοί του ἐμψυχωμένοι ἀπό τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκράτορά των, κατέστειλαν τίς στάσεις πού εἶχαν ἐκραγῆ στήν Ἰταλία.

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑ <Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας> 4

Τὴ μικρότερη ἀδελφή τοῦ Βασιλείου, τὴν Ἄννα, τὴν ἐπῆρε γυναῖκα τοῦ ὁ Ρῶσσοις ἡγεμόνας Βλαδίμηρος, γιὸς τοῦ Σιατοσλάβ. Ὁ Βασιλεὺς, θέλοντας νὰ ξαπλώσῃ τὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ὅσο μῶροῦσε πῶς πολὺ, ἔπεισε τὸ γαμπρὸ του νὰ γίνῃ χριστιανός, ὁ δὲ Βλαδίμηρος, ὄχι μονάχα βαπτίστηκε ὁ ἴδιος, μὰ ἔβγαλε διαταγὴ νὰ βαπτιστοῦνε κ' οἱ ὑπῆκοοί του Κι' ἔτσι, χιλιάδες Ρῶσσοι πήρανε τὸ βάπτισμα στὰ νερά τοῦ Βορυσθένη ποταμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄.

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

1. Ἡ Εὐρώπη τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσαίωνα

Μετὰ τὸ χωρισμὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους σὲ δυὸ μέρη—τὸ ἀνατολικὸ καὶ τὸ δυτικὸ—καθὼς εἶδαμε, τὸ δυτικὸ κράτος, ποῦ εἶχε πρωτεύουσα τὴν Ρώμην, βάσταξε λίγα χρόνια, καὶ εἰς πειτα ὑποδουλώθηκε σὲ βάρβαρους λαούς, ποῦ μὲ τὸν καιρὸ ἐπῆρανε τὸ λατινικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴν χριστιανικὴ θρησκεία.

Οἱ δάσβαροι αὐτοὶ λαοὶ χώρισαν τὸ δυτικὸ κράτος σὲ πολλὰ μικρότερα. Καὶ ἔτσι πήρανε οἱ Ἄγγλοι τὴν Βρετανία, οἱ Φράγκοι τὴν Γαλατία, οἱ Ὀστρογότθοι τὴν Ἰταλία, οἱ Βισιγότθοι τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Πορτογαλία καὶ οἱ Βάνδαλοι τὴν Ἀφρική.

Ὁ Ἰουστινιανός, θέλοντας νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν παλιὰ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, κατέλαβε τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἀφρική, ὑποτάσσοντας τοὺς Ὀστρογότθους καὶ τοὺς Βανδάλους.

Μά, καθὼς περνοῦσαν τὰ χρόνια, γινόντουσαν καὶ ἄλλες ἀλλαγές. Οἱ Ἀραβες κυριέψανε τὴν Ἀφρική καὶ τὴν Ἰσπανία Ἡ Ἰταλία διαιρέθηκε σὴ βόρεια, ποῦ τὴν κατέλαβαν οἱ Λογγοβάρδοι, ἔθνος γερμανικόν, καὶ στὴ μέση, ποῦ ἔγινε, μὲ τὴ βοήθεια τῶν Φράγκων, κράτος παπικόν, καὶ ποῦ ἔφτασε στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ του στὰ χρόνια τοῦ βασιλέα Κάρουλου τοῦ μεγάλου, ποῦ κατέκτησε καὶ τὸ κράτος τῶν Λογγοβάρδων, ἕνα ἀρκετὰ μεγάλο μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ὅλες τὶς χώρες γύρω ἀπὸ τὸ Ρήνο ποταμὸ. Σὲ αὐτὲς κατοικοῦσαν δάσβαροι γερμανικοὶ λαοί, ποῦ ὁ Κάρουλος τοὺς ἀνάγκασε νὰ βαπτιστοῦνε χριστιανοί.

Ὁ Κάρουλος ἀνακηρύχτηκε τότε ἀπὸ τὸν Πάπα «Αὐτοκράτορας τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους», ἀλλ' αὐτὸν τὸν τίτλο δὲν τὸν ἀναγνώρισαν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες, ποῦ ἦσαν οἱ νόμιμοι κληρονόμοι τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καρόλου, μειράστηκε τὸ φραγκικὸ του κράτος σὲ τρία : στὸ ἰταλικόν—ποῦ κληρονόμητε τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλο—στὸ γαλλικόν καὶ στὸ γερμανικόν, ποῦ ἀργότερα

ένώθηκε με τὸ Ἰταλικό.

Δὲν ἦσαν ὅμως μόνον αὐτὲς οἱ μεταβολές. Ἔτσι, πολλὲς πόλεις Ἰταλικές, πού προώδεσαν στὸ ἐμπόριο, ἐκηρύχτηκαν αὐτόνομες με πολίτευμα δημοκρατικό, ὅπως π. χ. ἡ Φλωρεντία, τὸ Μιλάνο, ἡ Βολωνία, ἡ Γένουα κ' ἡ Βενετία.

Ἀπ' αὐτὲς ἡ Βενετία προώδεψε περισσότερο. Εἶχε μεγάλο ἐμπορικό στόλο, συγκέντρωσε ἀμύθητα πλοῦτη, ἐπῆρε τὸν πολιτισμὸ καὶ τὶς τέχνες ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας—γιατί στὴν ἀρχὴ ἦτανε κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας— κ' ἔτσι, ὅταν στὸν 9ον αἰῶνα ἐκήρυξε τὴν αὐτονομία της, βρισκότανε σὲ μεγάλη ἀκμὴ.

Ἡ κάτω Ἰταλία ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία τὸν 11ο αἰῶνα.

Τὸν ἴδιο καιρὸ, οἱ Νορμανδοί, φυλὴ πειρατικὴ, πού προερχότανε ἀπὸ τὰ βόρεια, κατέλαβε μεγάλο μέρος τῆς Γαλλίας, πού ὡς σήμερα ἀκόμη, ἀπὸ τ' ὄνομά τους, λέγεται Νορμανδία.

Μὰ κ' αὐτοί, κάνοντες ἐκεῖ νορμανδικὸ κράτος, πήρανε τὴ λατινικὴ γλῶσσα καὶ τὸ λατινικὸ πολιτισμὸ καὶ ἀναγνώρισαν ὡς κυρίαρχοὺς τὸ βασίλειο τῆς Γαλλίας.

Οἱ Νορμανδοὶ αὐτοὶ ἀργότερα—τὴν ἐποχὴ πού στὴ Κωνσταντινούπολη βασίλευαν οἱ διάδοχοι τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου—κατέβηκαν στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία καὶ ἔδρυσαν κ' ἐκεῖ νορμανδικὸ κράτος, πού κ' αὐτὸ ἔμως με τὸν καιρὸ ἔγινε Ἰταλικό.

Οἱ Ἄγγλοι, πού εἶχαν καταλάβῃ τὴ Βρετανία καὶ πού ἀσπάστηκαν τὸ χριστιανισμὸ τὸν 8ο αἰῶνα, ὑποτάχτηκαν, στὰ 1066—στὸν ἡγεμόνα τῶν Νορμανδῶν τῆς Γαλλίας Γουλιέλμο τὸν κατακτητὴ.

Οἱ Σουηδοί, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Νορβηγοί—λαοὶ πού ζοῦσαν στὰ βορειοδυτικὰ τῆς Εὐρώπης—ἔγιναν χριστιανοὶ τὸν 11ο αἰῶνα.

Οἱ Ἰσπανοὶ πάλι, κατορθώνοντας ν' ἀποσεύσουν τὸ ζυγὸ τῶν Ἀράβων, ἔδρυσαν δικὰ τους βασίλεια, πού ἀργότερα ἐνώθηκαν σὲ δυὸ—στῆς Καστιλίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας—διώχνοντες ὀλοτελα ἀπὸ τὴ χώρα τοὺς τοὺς Ἀράβες.

Τὰ δυὸ αὐτὰ βασίλεια ἀποτέλεσαν ἔπειτα τὸ βασίλειο τῆς Ἰσπανίας.

Αὐτὲς οἱ διάφορες μεταβολὲς φυσικὸ ἦταν νὰ μὴ ἐπιτρέψουν ν' ἀναπτυχθῇ ὁ πολιτισμὸς στὴν Εὐρώπη, τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, πού ἡ ἱστορία τὴν λέει «ἐποχὴ τοῦ μεσαίωνα».

Βασίλευε παντοῦ ἀμορφωσιά, καὶ στὸ λαὸ, πού δούλευε στοὺς ἄρχοντες, καὶ στοὺς ἄρχοντες, πού εἶχαν ὅλη τὴ γῆ στὴν ἰδιοκτησίᾳ τους, (φεουδὸ τους) καὶ πού λεγόντουσαν φεουδάρχες.

αναγνωρίζοντας ὡς ἀνώτερό τους τὸ βασιλιά τους.

Ἐπειδὴ ὁμως θρῆσκόντουσαν σχεδὸν διαρκῶς σὲ πόλεμο, εἶχαν πολὺ ἀναπτυγμένο τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Στὴν ἱστορία ἔμειναν νὰ ὀνομάζωνται *ἱππότες* (ἐπειδὴ πολεμοῦσαν πάντα καθ' ἑαυτοὺς) κ' οἱ ἀρετές των *ἱπποισμός*.

2. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὶς σταυροφορίες.

Τὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρόνια τοῦ μεσαίωνα, οἱ μόνοι ποὺ ἦσαν κάπως μορφωμένοι καὶ ποὺ εἶχαν, γι' αὐτό, μεγάλη ἐπιρροή, στοὺς ἄλλους—λαϊκοὺς κ' εὐγενεῖς—ἦσαν οἱ κληρικοί.

Καὶ τὴν παράστια αὐτῆ ἐπιρροή τους τὴν ἔδειξαν διοργανώνοντας τὶς *σταυροφορίες*.

Οἱ χριστιανοί, συνήθιζαν νὰ ταξιδεύουν στὰ Ἱεροσόλυμα, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τοὺς τόπους ὅπου ἔζησε κ' ἐμαρτύρησε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Στὴν ἀρχή, κανεὶς δὲν τοὺς ἐμπόδιζε σ' αὐτό.

Οἱ Ἀραβεῖς, ποὺ εἶχανε πάρῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἄφιναν ἐλεύθερους τοὺς προσκυνητές.

Μὰ καὶ οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι—μιὰ ἄλλη φυλὴ, μουσουλμανικὴ—ἔδιωξαν τοὺς Ἀραβεῖς καὶ τὰ πράγματα ἀλλάξαν.

Οἱ Τούρκοι, φανατικοὶ μωαμεθανοί, ἄρχισαν νὰ πολεμᾶνε τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ ν' ἀπλώνωνται στὴ Μικρὴ Ἀσία, πρὶν τὴν κατέλαβαν ὡς τὴ Νίκαια.

Συγχρόνως καταδίωκαν ὅσο μπορούσαν τοὺς χριστιανούς, καὶ ἰδίως ἐκείνους ποὺ πήγαιναν στὰ Ἱεροσόλυμα γιὰ νὰ προσκυνήσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἐνας φράγκος καλόγερος, ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης—ποὺ τράβηξε ὁ ἴδιος πολλὰ μαρτύρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὅταν θέλησε νὰ πάῃ στὰ Ἱεροσόλυμα, χωρὶς στὸ τέλος νὰ τὸ κατορθώσῃ—ἀποφάσισε νὰ ξεστηκώσῃ τοὺς χριστιανούς τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀπίστων.

Ἀρχισε λοιπὸν νὰ γυρίζῃ ὅλες τὶς πολιτεῖες καὶ νὰ μιλάῃ μὲ μεγάλο φανατισμὸ στὸ λαὸ, περιγράφοντας τὰ μαρτύρια ποὺ τρεβοῦσαν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Παντοῦ ὅπου πήγαινε, οἱ ἄνθρωποι τὸν ἀκούγανε μὲ θρησκευτικὴ προσήλωση καὶ στὸ τέλος συνεπαίρονταν ἀπὸ τὰ λόγια του κ' ὀλοπρόθυμα ἐδῆλωναν πῶς τὸν ἀκολουθοῦσαν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἁγίων Τόπων.

Φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, λαϊκοὶ κ' εὐγενεῖς, καὶ ἡγεμόνες ἀκόμη, ἐφανατίστηκαν ἀπ' τὰ φλογερὰ λόγια τοῦ Πέτρου τοῦ ἐρημίτη, κ' ὀρκίστηκαν νὰ πολεμήσουν μέχρι θανάτου γιὰ τὸν ἱερό

αυτό σκοπό.

Ἐπειδὴ δὲ θὰ πήγαιναν ν᾽ ἀγωνιστοῦν γιὰ τὸν Τίμιον Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ράφανε στὶς στολές τους κόκκινους σταυρούς. Γι' αὐτὸ ὠνομάστηκαν «σταυροφόροι» κ' εἰ ἐκστρατεῖες τους «σταυροφορίες».

3. Οἱ τρεῖς πρώτες σταυροφορίες.

Ἀπ' ὅλες τίς φράγκικες χῶρες ξεκίνησαν χιλιάδες πολεμιστές, ποῦ — καθὼς εἶχανε συμφωνήσῃ ἀπὸ πρὶν — αἰζεύτηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ ἐκστρατεύσουν ἄπ' ἐκεῖ ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἀπ' ὅποια χῶρα περνοῦσαν οἱ σταυροφόροι, ἄφιναν πίσω τους ἐρείπια, γιατί, γιὰ νὰ ζήσουν, ἄρπαζαν ὅ,τι εὕρισκαν, χτυπώντας ἐκείνους ποῦ τολμοῦσαν νὰ τοὺς ἀντισταθοῦν.

Στὴν Κωνσταντινούπολη βασίλευε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, περίφημος γιὰ τὴν ἀθηναϊκὴν, μὰ καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴν του ἱκανότητα.

Οἱ σταυροφόροι τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς δώσῃ καράβια γιὰ νὰ περάσουν ἀντίπερα στὴν Ἀσία, κ' ὅ,τι ἄλλη βοήθεια μπορούσε.

Ὁ Ἀλέξιος δέχτηκε νὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ πενήντα χιλιάδες στρατὸ καὶ νὰ τοὺς περάσῃ μὲ δικὰ του καράβια στὴ Μικρὴ Ἀσία, ἀφοῦ πρώτα τοῦ ὠρμιστήκανε πῶς ὅσες χῶρες ἐκυρίευαν θὰ τοῦ τίς παράδιδαν, μὰ ποῦ, πρὶν τίς πάρουν οἱ Ἀραβες κ' οἱ Τούρκοι, ἦσαν ἐλληνικές.

Κι' ἔτσι ἄρχισε ἡ ἐκστρατεία στὴ Μικρὴ Ἀσία.

Ἡ πρώτη πόλη ποῦ πῆσε στὰ χέρια τους ἦταν ἡ Νίκαια, ποῦ οἱ Τούρκοι τὴν παραδῶσανε στοὺς Ἕλληνας, μὴ ἔχοντας καμμιάν ἐμπιστοσύνη στοὺς σταυροφόρους.

Ἐκεῖνοι ἔμωες, ἂν δὲν μπόρεσαν νὰ λεηλατήσουν τὴ Νίκαια — ὅπως τῶχανε σκοπὸ — ἔκαμαν κάτι ἄλλο: Ὅταν ἐκυρίεψαν τὴν Ἀντιόχεια, πάτησαν τὸν ὄρκο ποῦ εἶχανε δώσῃ στὸν Ἀλέξιο, καὶ δὲν τὴν παράδωσαν στοὺς Ἕλληνας.

Ὅταν δὲ κυρίεψαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἔκαμαν φράγκικο βασίλειο, ἀνακήρυξαν τὸν ἀρχηγὸ τους βασιλιὰ καὶ διώξανε τοὺς Ἕλληνας κληρικούς, βάζοντας στὴ θέση τους Λατίνους.

Τότε φάνηκαν καθαρὰ εἰ σκοποὶ τους κ' οἱ Ἕλληνες, ποῦ καὶ πρὶν τοὺς ἀντιπαθοῦσαν, τώρα τοὺς ἐμίσησαν πρὸ πολὺ.

Τὸ φράγκικο βασίλειο τῆς Ἱερουσαλὴμ, περικυκλωμένο καθὼς ἦτανε ἀπὸ ἐχθρούς, δὲν μπορούσε νὰ προσδέψῃ. Γι' αὐτὸ, στὴν Εὐρώπη — ὅπου εἶχε μαθευτῆ ἡ εἰδηση τῆς ἰδρύσεώς του — διωργανώθηκε δεύτερη σταυροφορία γιὰ νὰ τὸ βοηθήσῃ. Μὰ ἡ

σταυροφορία αὐτὴ ἀπέτυχε.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖν νίκησε τοὺς Φράγκους—στὰ 1187—καὶ κυρίεψε τὴν Ἱερουσαλήμ.

Διωργανώθηκε τότε καὶ τρίτη σταυροφορία, μὰ οὔτε κι' αὐτὴ ἐπέτυχε, κ' ἡ Ἱερουσαλήμ ἔμεινε στὰ χέρι τῶν μουσουλμάνων.

4. Ἡ τέταρτη σταυροφορία

Λίγον καιρὸ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς τρίτης σταυροφορίας, ἔγινε καὶ τέταρτη με ἀρχηγοὺς τὸν κόμη τῆς Φλάντρας Βαλδουῖνο καὶ τὸν Βονιφάτιο τὸν Μομφερρατικό.

Ὡς τότε, οἱ σταυροφόροι πηγαίνανε στοὺς Ἅγιους Τόπους διασχίζοντας τὴν Εὐρώπη, πέφτοντας ἔτσι σὲ μύριους κόπους καὶ κινδύνους.

Ἀποφάσισαν λοιπὸν τώρα νὰ πᾶνε με καράβια καὶ γι' αὐτὸ συγκεντρώθηκαν στὴ Βενετία.

Μὰ ὁ δόγης τῶν Βενετῶν Δάνδολος, μὴ θέλοντας νὰ τὰ χαλάσῃ ἡ χώρα του με τὴν Αἴγυπτο—ὅπου εἶχε πολλὰ προνόμια—ζήτησε τεράστια ποσὰ γιὰ ναύλους, ποὺ δὲν εἶχαν, φυσικά, οἱ Φράγκοι νὰ τὰ πληρώσουν.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε καταφύγη στὸν Πάπα ὁ Ἀλέξιος, γιὸς τοῦ Ἑλληνα αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου, ποὺ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Γ'. ὁ Ἄγγελος τὸν εἶχε ἐκθρονίσῃ καὶ τὸν εἶχε τυφλώσῃ, γιὰ νὰ πάρῃ αὐτὸς τὸ θρόνο.

Ὁ Ἀλέξιος λοιπὸν, γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν πατέρα του καὶ γιὰ νὰ ξαναπάρῃ τὸ θρόνο ἀπὸ τὸ θεῖο του, ἐζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Πάπα, δίνοντάς του ὑπόσχεση πὼς θ' ἀναγνώριζε τὴν κυριαρχία του πάνω στὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ὁ Πάπας, ποὺ ζητοῦσε νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν περίσταση, μὰ ποὺ δὲν εἶχε ὁ ἴδιος τὴ δύναμη ποὺ χρειαζότανε, τὸν ἔστειλε στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων.

Ἐκεῖνοι πάλι, μὴ μπορώντας νὰ φύγουν με βενετικὰ καράβια γιὰ τὴ Μικρὴ Ἀσία, δέχτηκαν τὴν πρόταση κι' ἔτσι ἔξε στρατεύσαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινούπολης.

5. Οἱ σταυροφόροι κυριεύουνε τὴν Κωνσταντινούπολη.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1203, σαράντα χιλιάδες σταυροφόροι ἀποβιβάστηκαν στὰ περὶχωρα τῆς Κωνσταντινούπολης, κυρίεψαν τὸ Γαλατᾶ, ἀπέκλεισαν τὸν Κεράτιο κόλπο καὶ πολιορκήσαν τὴν πρωτεύουσα.

Ἐὶς τὸν Ἰσαάκιον, ὃς εἶχε προειδοποιηθῆναι γιὰ τὸν ἐρχομὸν τοῦ
κ' εἶχε ἐτοιμαστῆναι ν' ἀντισταθῆναι, δὲν κατώρθωσε τίποτα, κί' ἐγ-
κατέλειψε τὴν Κωνσταντινούπολην.

Τότε ὁ λαὸς ἀνακήρυξε καὶ πάλι αὐτοκράτορα τὸν τυφλω-
μένο Ἰσαάκιον, πού ἀναγνώρισε τίς συμφωνίες πού εἶχε κάμῃ ὁ
γιὸς του μὲ τοὺς σταυροφόρους.

Ἔτσι οἱ Φράγκοι μπήκανε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολην, κί' ὁ
Ἰσαάκιος ἀνακηρύχθη κί' αὐτὸς βασιλιάς, μαζὺ μὲ τὸν πα-
τέρα του.

Ἐὶς τὸν Πατριάρχην ἐξαναγκάστηκε, μέσα εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ν'
ἀναγνώριση ὡς πρῶτον ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ πάνω εἰς τὴν γῆν τὸν
Πάπα.

Ἄλλ' ἂν τὸ πέτυχαν αὐτὸ οἱ σταυροφόροι, δὲν ἐπῆραν ὅμως
τὰ χρήματα πού τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆναι ὁ Ἰσαάκιος.

Ἐὶς τὸν λαόν, πού ὑπόφερε οἰκονομικὰ, βλέποντας πῶς πιεζόταν
ἀπὸ τοὺς βασιλιάδεις του κί' ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, ἄρχισε νὰ
ἐξεγείρεται.

Ἐὶς τὸν στρατηγὸν Ἰσαάκιον Μούρτζουφλον, πού καταγόταν ἀπ'
τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν, ἐπικρατοῦσε τότε, ἐσκό-
τωσε τὸν Ἰσαάκιον Δ', τὸ γιὸν τοῦ Ἰσαάκιου—πού πέθανε ἀπ'
τὴν ἀπελπισίαν του—κί' ἀνέβηκε αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον.

Οἱ σταυροφόροι, πού ἦσαν στρατοπεδευμένοι ἔξω ἀπὸ τὴν
πρωτεύουσαν, βλέποντας πῶς ἔχαναν τὸ παιχνίδι, ξαναπολιόρκη-
σαν τὴν Κωνσταντινούπολην καὶ εἰς τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 τὴν
ἐκυρίεψαν.

Ἐὶς τὸν Ἰσαάκιον, πού δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, ἔφυ-
γε. Μετὰ τὴν φυγὴν πολλοὶ Ἕλληνες ἄρχοντες ἀνακήρυξαν
μέσα εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Θεόδωρον
Λάσκαρον.

Μὰ οὔτε κί' ὁ Λάσκαρος μπόρεσε ν' ἀντισταθῆναι στοὺς σταυ-
ροφόρους, κί' ἐγκατέλειψε κί' αὐτὸς τὴν πρωτεύουσαν.

Οἱ Φράγκοι, μπαίνοντας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολην, ρίχτηκαν
εἰς λεηλασίες καὶ εἰς σφαγές.

Δὲν ἄφισαν σπῆτι, παλάτι, ἐκκλησίαν, πού νὰ μὴν τὸ λεηλά-
τησαν!

Μὲ τὰ δικοπότηρα τῶν ἐκκλησιῶν πίνανε κρασί καὶ τὴν
περίφημον Ἁγίαν Τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας—πού ἦτανε κα-
μωμένη ἀπὸ ἀτόφιο χρυσάφι καὶ στολισμένη μὲ πολύτιμες πέ-
τρες—τὴν κομματιάσανε γιὰ νὰ μοιραστοῦνε τὰ κομμάτια τῆς.

Ἀγάλματα συντρίφτηκαν, ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέ-
λη καὶ ἄλλων διασήμων ἀρχαίων καλλιτεχνῶν—πού οἱ Ἕλ-
ληνες αὐτοκράτορες τὰ εἶχαν συγκεντρώσει εἰς τὴν Κωνσταντι-

νούπολη για να τήν στολίσουν—έγιναν κομμάτια από τούς βαρβάρους σταυροφόρους.

Όσα από αυτά ήσαν από μέταλλο, τὰ λυώσανε για να τὰ μοιραστούνε !

Ἡ φωτιά συμπλήρωσε τὴν καταστροφή, κι' ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χαθοῦν καὶ πολύτιμα χειρόγραφα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ποὺ ὑπῆρχαν στὶς βιβλιοθήκες τῆς Κωνσταντινούπολης !

6. Οἱ νικητὲς μοιράζονται μεταξὺ τους τὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία

Ἔτσι ἔπεσε ἡ Κωνσταντινούπολη, ποὺ ὡς τότε στεκότανε προπύργιο τῆς Εὐρώπης, ἐμποδίζοντας τούς δάρδαρους λαοὺς νὰ προχωρήσουν σ' αὐτήν.

Οἱ σταυροφόροι αὐτοὶ καὶ οἱ συλλογιστήκανε τὸ κακὸ ποὺ ἐκάνανε, γκρεμίζοντας τὸ προπύργιο αὐτό, ποὺ ἐφύλαγε κι' αὐτοὺς τούς ἴδιους ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων ποὺ, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, θὰ κατέκλυζαν, λεηλατώντας καὶ σφάζοντας, τὶς χῶρες τῶν.

Πεθυσμένοι ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τους, νομίζοντας πῶς, ἀφοῦ κυρίεψαν τὴν Κωνσταντινούπολη, εἶχανε πιά γίνῃ κύριοι καὶ δόκτορες τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἀποφάσισαν νὰ τὴν μοιραστοῦν ἀναμεταξύ τους !

Τὴν ἐχώρισαν λοιπὸν σὲ τρία μέρη.

Ὁ κόμης τῆς Φλάντρας Βαλδουῖνος ἀνακηρύχτηκε αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τοῦ δόθηκαν ἡ Θράκη καὶ ἅλες οἱ ἀσιατικὲς ἐπαρχίαι τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ ἄλλος ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων, ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός, ἀνακηρύχτηκε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ὑποτελής τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινούπολης, καὶ τοῦ δόθηκαν ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Οἱ Βενετοὶ πάλι, ποὺ ἦσαν κράτις ἐμπορικὸ, κρατήσανε γιὰ λογαριασμό τους τὴν Πελοπόννησο, τὴν Ἠπειρο, ὅλα τὰ νησιά καὶ τὴ μισὴ Κωνσταντινούπολη. Ἀκόμα ὤρισαν πῶς Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολης θάβγαине πάντοτε Βενετός.

Τὰ τρία αὐτὰ μεγάλα κράτη χωρίστηκαν σ' ἄλλα μικρότερα, σὲ ἡγεμονίες, καὶ κάθε ἄρχοντας πῆρε τὸ δικό του. Ἐμφαρμόσανε δηλαδὴ κι' ἐδῶ τὸ φεουδαρχικὸ σύστημα, ποὺ ἴσχυε στὴν Εὐρώπη.

Ἄλλ' αὐτὲς οἱ μοιρασιὲς γινόντουσαν χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ κι' ὁ ἑλληνικὸς λαός, ποὺ, βέβαια, ἂν καὶ πῆραν οἱ Φράγκοι τὴν πρω-

τεύουσά του, δὲν ἦτανε καθόλου διατεθειμένος νὰ υποκύψῃ σ' αὐτούς.

7. Οἱ αὐτοκρατορίες τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Τραπεζούντας

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης—πού, καθὼς εἶδαμε, εἶχεν ἀνακηρυχτῆ αὐτοκράτορας μέσα στὸ νὰδ τῆς Ἁγίας Σοφίας—φεύγοντας στὴ Μικρὴ Ἀσία, ἱδρυσεν ἐκεῖ νέα ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, κάνοντας πρωτεύουσά του τὴ Νίκαια.

Καινούρια ἐπίσης αὐτοκρατορία ἰδρύθηκε, μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζούντα, στὸ θρόνο τῆς ὁποίας ἀνέβηκε ἕνας Κομνηνός.

Οἱ δυὸ αὐτὲς αὐτοκρατορίες ὠργανώθηκαν καλὰ, φτιάσανε στρατὸ δικό τους καὶ γρήγορα προωδέψανε.

Ὅταν δὲ ὁ Βαλδουῖνος θέλησε νὰ καταλάβῃ τὴ Μικρὴ Ἀσία, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης ἀντιστάθηκε μὲ τὸ στρατὸ του καὶ τὸν ἐμπόδισε.

Μὰ καὶ στὴ Θράκη βρῆκε ἐπίσης ἀντίσταση ὁ Βαλδουῖνος. Οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ καταλάβῃ τὴ χώρα τους, συνεμάχησαν μὲ τοὺς Βουλγάρους κι' ἔτσι νικήσανε τοὺς Φράγκους.

Πάθανε ὅμως τόσα ἀπὸ τοὺς παλιούς των ἐχθρούς καὶ καινούριους συμμάχους, ὥστε γρήγορα εἶδαν πὼς μὲ τοὺς Βουλγάρους δὲν μποροῦσαν νὰ βιασάξουν τὴ συνεννόηση.

Κι' ἀναγκάστηκαν τότε νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Φράγκους, πού ἀνεγνώρισαν γιὰ ἡγεμόνα στὴν Ἀδριανούπολη τὸν Ἕλληνα στρατηγὸ Θεόδωρο Βρανᾶ Κομνηνὸ, πού ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνῃ ἐτήσιο φόρο στὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινούπολης.

8. Οἱ ἄλλες ἑλληνικὲς χῶρες.

Ὁ ἄλλος ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων, ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς, γιὰ νὰ κατακτήσῃ εὐκολώτερα τίς χῶρες πού τοῦ δόθηκαν ὡς μερίδιο, παντρεύτηκε τὴ Μαργαρίτα, χήρα τοῦ τυφλοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου.

Τὴν πῆρε λοιπὸν μαζί του, καθὼς καὶ τὸ γιό της, τὸν Μανουὴλ Ἁγγελό, κι' ἔτσι κατ' ῥθωση νὰ καταλάβῃ, χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμιά ἀντίσταση, τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Οἱ χῶρες αὐτὲς—σύμφωνα μὲ τὸ ψευδαρχικὸ σύστημα—

μοιράστηκαν σὲ διάφορες μικρὲς ἡγεμονίες, πού ἦσαν ὅλες ὑποτελεῖς στὸν Βονιφάτιο, βασιλιά τῆς Θεσσαλονίκης.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνός, συγκεντρώνοντας στρατὸ ἀπὸ Ἑλληνας, ἀνακήρυξε τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Αἰτωλοακαονανία ξεχωριστὸ κράτος—πὺ ὠνομάστηκε δεσποτάτο τῆς Ἠπέιρου—κι' ἔκαμε πρωτεύουσά του τὴν Ἄρτα.

Οἱ Βενετοὶ πὺ εἶχανε πάρη στὸ μερίδιό τους τίς χώρες αὐτές, βλέποντας πὺς δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ βάλουν μὲ τὸν δεσπότη τῆς Ἠπέιρου, συνθηκολόγησαν μαζί του, κρατώντας μόνο τὸ Δυρράχιο, παίρνοντας ἕνα μικρὸ φόρο κίθε χρόνο καὶ ἐπιτυχαίνοντας τὸ προνόμιο νὰ μένουν ἀφορολόγητοι στὸ κράτος του οἱ Βενετοὶ ἔμποροι.

Οἱ Βενετοὶ πῆραν ἐπίσης τὰ κάστρα τῆς Κορώνης καὶ τῆς Μεθώνης, τὴν Κρήτη, καθὼς καὶ τίς Κυκλάδες, ἐνῶ τὴν Εὐβοία τὴν ἐπῆραν οἱ φράγχοι τοῦ Βονιφάτιου, ἀφίνοντας μόνο μερικὰ προνόμια στοὺς Βενετούς.

Φράγχοι ἐπίσης ἱππότες τοῦ Βονιφάτιου πῆρναν καὶ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν μοιράσανε σὲ βαρονίες. Ὅλοι οἱ βαρόνοι ἦσαν ὑποταγμένοι στὸν πρίγκηπα τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέος.

9. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Κωνσταντινούπολης

Ἀπὸ τὰ τρία ἑλληνικὰ κράτη, πὺ δημιουργήθηκαν μετὰ τὸ πάρομο τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἢ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας, πὺ ἦτανε καὶ ἡ πιὸ ἀπομακρυσμένη, περιωρίστηκε στὸ ν' ἀναπτύξη τίς χώρες τῆς.

Τὰ ἄλλα ὅμως δυὸ κράτη, ἢ αὐτοκρατορία δηλαδὴ τῆς Νίκαιας καὶ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπέιρου, ἕνα σκοπὸ εἶχανε : Πὺς νὰ ἐλευθερώσουνε τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὅταν ἔγινε δεσπότης τῆς Ἠπέιρου ὁ γιὸς τοῦ Μιχαὴλ, ὁ Θεόδωρος, μὲ πολέμους συνεχεῖς κατῶρθωσε ν' ἀπλώση τὰ ὄρια τοῦ κράτους του, κυριεύοντας τὴν Ἰλλυρία, τὴ Μακεδονία, τὴ Θράκη ὡς τὴν Ἀδριανούπολη, καὶ παίρνοντας καὶ αὐτὴ τὴ Θεσσαλονίκη!

Μὰ σὲ λίγο καιρὸ οἱ Βούλγαροι πῆρναν τὴ Θράκη καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τότε τὸ κράτος του μοιράστηκε σὲ δυὸ : Στὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης—μ' ἕνα μέρος τῆς Μακεδονίας πὺ τοῦ εἶχαν ἀπομείνη—καὶ στὸ παλιὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπέιρου.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης εἶχε στερεώση τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας ὁ διάδοχός του Ἰωάννης Βατάτζης ἐκυρίευσε ἐλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης, συνέ-

τριψε τούς Βουλγάρους κι' ἀπελευθέρωσε ὅσες ἐπαρχίες τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας εἶχαν καταλάβῃ.

Ὁ γιὸς του Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρης, πού βεβαίως κατόπι, ἀναγκάστηκε νὰ πολεμήσῃ καὶ μετὰ τούς Βουλγάρους καὶ μετὰ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου.

Ὅταν ἀπέθανε, ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου γιοῦ του ἔγινε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ὅπως κ' οἱ προκατόχοί του, ἔτσι κι' αὐτὸς σκοπὸ τῆς βασιλείας του ἔταξε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τούς Φράγκους.

Μὰ ἐπειδὴ φοβότανε μήπως τὸν χτυπήσουν οἱ Βούλγαροι ἢ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ἀνάθεσε σὸν στρατηγὸ τοῦ Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο νὰ πάῃ στὴ Θράκη, μετὰ ὀλιγάριθμο στρατό, γιὰ νὰ ἐπιτηρῇ τούς ἀντιπάλους.

Ὅταν ὅμως ὁ Στρατηγόπουλος ἔφτασε στὴ Σηλυβρία, οἱ Ἕλληνες, πού ἦσαν ἐκεῖ, τοῦ εἶπαν πὼς ἡ εὐκαιρία ἦταν μοναδική νὰ κυριέψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰτὶ ὁ φράγκικος στρατὸς κι' ὁ στόλος ἦσαν ἀπασχολημένοι σὲ μιὰ κοντινὴ ἐκστρατεία.

Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ, ὁ Στρατηγόπουλος φτιάχνει ἕνα λαγούμι καὶ, μέσα ἀπὸ αὐτό, πενῆντα στρατιῶτες τοῦ μπήκανε στὴν Κωνσταντινούπολη.

Αὐτοὶ ἀνοῖξαν ἀπὸ μέσα τὶς πόρτες τοῦ κάστρου, καὶ τότε ὅλος ὁ στρατὸς μπῆκε στὴν Πόλη.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδέχτηκαν μ' ἐνθουσιασμό κι' ἀνακήρυξαν ἀμέσως αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγο.

Λίγοστοὶ Φράγκοι προσπάθησαν ν' ἀντιταθῶν, μὰ οἱ στρατιῶτες τοῦ Στρατηγόπουλου τοὺς κατέσφαξαν. Ὁ Φράγκος αὐτοκράτορας μόλις πρόφτασε νὰ μπῇ σ' ἕνα καράβι μετὰ τούς ἀνθρώπους του καὶ νὰ φύγῃ. Κι' ὁ ἴδιος δὲ ὁ στόλος πῶν Βενετῶν, πού ἔφτασε ἀργότερα, δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ ἀπόβαση, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες βάλανε φωτιὰ στὶς παραλιακὰς συνοικίες τῆς Πόλης.

Ὁ Μιχαὴλ, μαθαίνοντας τὴν εὐχάριστη εἴδηση, ἀπὸ ἕνα γυγελιαφόρο πού τὸν ἔστειλε ὁ Στρατηγόπουλος, ἔσπευσε νὰ πάῃ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐστέφθηκε αὐτοκράτορας, στὰ 1261.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

1. Οι Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Ἵστερα ἀπὸ πενήνταεφτά χρονῶν σκλαβιά, ἡ Κωνσταντινούπολη ξαναγινόταν ἑλληνική. Μὰ ἡ ἑλληνική αὐτοκρατορία δὲν ἦτανε πιά ὅπως καὶ πρὶν!

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας τραβοῦσε ξεχωριστὸ δρόμο, ὅπως καὶ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, ποὺ μάλιστα κρατοῦσε ἐχθρική στάση ἀπέναντι στὴν ἑλληνική αὐτοκρατορία.

Οἱ Βούλγαροι κ' οἱ Σέρβοι εἶχανε δικὰ τους ἀνεξάρτητα κράτη. Οἱ Φράγκοι εἶχαν ἀκόμα στὴν κυριαρχία τους τὴν ἑλληνική χερσόνησο, καὶ οἱ Βενετοὶ πολλὰ ἑλληνικὰ νησιά.

Στὴν Πελοπόννησο πάλι οἱ Παλαιολόγοι, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶχανε πάρη τὴ Μάνη, τὴ Μονεμβασιά καὶ τὸ Μιστρά, κατῴρθωσαν μὲ τὸν καιρὸ νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἔτσι τὸ δεσποτάτο τοῦ Μορέος.

Ἡ ἑλληνική λοιπὸν αὐτοκρατορία δὲν εἶχε οὔτε τὴν παλιά της ἔκταση, μὰ οὔτε καὶ τὴν παλιά της δύναμη.

Στὸ ἀναμεταξύ, καινούριος ἐχθρὸς εἶχεν ἀιαφανῆ: οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Στὰ τέλη τοῦ 12ου αἰῶνα, οἱ Μογγόλοι, βάρβαροι καταγόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ Ἀσία, ἄρχισαν τὴ μεγάλη τους ἐπιδρομή, ποὺ ἔγινε ἀφορμὴ μύριων κακῶν.

Ὁ Τοῦρκος φύλαρχος Ἐρτογρούλ, φεύγοντας τοὺς Μογγόλους, ἦλθε στὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκόνιου, ποὺ τοῦ παραχώρησε μιὰν ἐπαρχία του, κοντὰ στὰ σύνορα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκεῖ πῦρ εἶναι σήμερα ἡ Προῦσα.

Ὁ γιὸς τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀθωμάν, (ἀπ' αὐτὸ ὠνομάστηκαν οἱ Τοῦρκοι Ὀθωμανοί), κατῴφερε μὲ ἀλλεπάλληλες ληστρικὲς ἐπιδρομὲς νὰ ἐπικτείνει τὰ ἔρια τοῦ μικροῦ του κράτους στὴ Βιθυνία.

Στὸ ἀναμεταξύ, οἱ Μογγόλοι κυρίεψαν τὸ Ἰκόνιο, κι' ἀναγνώρισαν τὸν Ὀθωμάν σουλτάνο στὸ κράτος του, ποὺ πρωτεύουσά του ἔγινε—στὰ 1326—ἡ Προῦσα.

2. Οι Τούρκοι στην Ευρώπη

Ο Ουρχάν, γιός του Όθωμάν, θέλοντας ν' αδέχησε τὸ στρατό του, ἄρπαξε ἀπὸ τίς χριστιανικὲς οἰκογένειες τ' ἀγόρια, ἀπὸ ἡλικία ἑφτά ὡς δεκαπέντε χρονῶν, τὰκανε μὲ τὸ δία μουσουλμάνους καὶ τὰ κατέτασσε στὸ σῶμα τῶν γενιτσιάρων.

Τὸ παιδομάζωμα αὐτὸ γινότανε κάθε χρόνο, καὶ ἔτσι οἱ γενιτσιάρηδες πλήθαιναν. Ἐπειδὴ δὲ ἔχαναν ἀπὸ μικροὶ τοὺς γονεῖς τῶν καὶ ἀνατρεφόντουσαν στὴ μουσουλμανικὴ θρησκεία, γινόντουσαν οἱ πιὸ φανατισμένοι ἐχθροὶ τῶν χριστιανῶν.

Ο Ουρχάν κατώρθωσε ν' ἀπλώσῃ τὰ ἄρια τοῦ κράτους του ὡς τὸ Βόσπορο, καὶ κυρίεψε μάλιστα καὶ τὴν Καλλιπὸλη στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο.

Ο γιός του, Μουράτ Α' προχώρησε πιὸ πολὺ: Κυρίεψε ὅλη τὴ Θράκη καὶ ἔκαμε καινούρια πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολη, ὑποχρεώνοντας τὸν τότε Ἑλληνα αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε' Παλαιολόγο νὰ τοῦ πληρώνῃ κάθε χρόνο φόρο.

Ο Μουράτ κατόπιν, νικώντας ὁλοένα, κυρίεψε τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία—ποὺ τὴν κατεῖχαν τότε οἱ Σέρβοι—τὴν Ἀλβανία, τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τέλος τὴ Βουλγαρία, ποὺ ἡ βασιλικὴ τῆς οἰκογένειας ἀσπάστηκε τὴ μωαμεθανικὴ θρησκεία.

Θέλοντας ν' ἀντισταθῶν οἱ Σέρβοι, οἱ Κροάτες καὶ οἱ Βόσνιοι, πολέμησαν, μὰ νικήθηκαν—στὰ 1389—στὸ Κοσσυφοπέδι. Στὴ μάχη ὅμως αὐτὴ σκοτώθηκε καὶ ὁ Μουράτ.

Ο γιός του Βαγιαζήτ, ποὺ ἀνακηρύχτηκε σουλτάνος, ἀφοῦ ἔκαμε τοὺς νικημένους Σέρβους φόρου ὑποτελεῖς, πήγε στὴ Μικρὴ Ἀσία, ὑπόταξε ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνες, ποὺ ἦσαν ὡς τότε ἀνεξάρτητοι, καὶ γυρίζοντας στὴν Ευρώπη, ἔκαμε φόρο ὑποτελεῖ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας καὶ προχώρησε πρὸς τὴν Οὐγγαρία.

Ο κίνδυνος ἦτανε μεγάλος, γιατί παντοῦ ὅπου περνοῦσαν ο Τούρκοι ἔσπερναν τὸ θάνατο καὶ τὴν καταστροφή.

Διωργανώθηκε τότε σταυροφορία ἐναντίον τους καὶ τρία ἔθνη—οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐνώθηκαν νὰ τοὺς πολεμήσουν.

Μὰ ὁ Βαγιαζήτ τοὺς ἐνίκησε στὴ Νικόπολη καὶ ἐστράφηκε ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Πολιορκήσε τὴν Κωνσταντινούπολη—ὅπου αὐτοκράτορας ἦτανε τότε ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος—καὶ θὰ τὴν ἔπαιρνε, ἀν δὲν ἀναγκαζότανε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία, γιατί τοῦ εἶχε φανερωθῆ ἕνας καινούριος, πολὺ ἐπικίνδυνος ἐχθρός.

3. Ὁ Ταμερλάνος

Καθὼς εἶδαμε, τὸ μογγολικὸ κράτος εἶχε διαιρεθῆ σὲ μικρὰς ἡγεμονίες. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες αὐτοὺς, ὁ Ταμερλάνος, κυριαρχήσασκε δλων τῶν ἄλλων Μογγόλων μικροῦ ἡγεμόνων, καὶ ἀκόμη καὶ πολλῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκείνους, ποὺ εἶχε ὑποτάξει ὁ Βαγιαζήτ.

Ὑπερήφανος γιὰ τὶς ἐπιτυχίες του, παράγγειλε τοῦ Βαγιαζήτ νὰ φύγη ἀπ' ὅσες χῶρες εἶχε κυριέψῃ. Ἐπειδὴ δέ, φυσικὰ, ὁ Βαγιαζήτ δὲν τὸ δέχτηκε, ὁ Ταμερλάνος μαζέψε στρατὸ ἀπὸ ὀχτακόσιες χιλιάδες ἄντρες καὶ προχώρησε εἰς τὴ Μικρὴ Ἀσία.

Ὁ Βαγιαζήτ, λύνοντας τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινούπολης ἔσπευσε μὲ τὸ στρατὸ του — τριακόσιες πενήντα χιλιάδες, νὰ ὑπερασπίσῃ τὶς χῶρες του.

Στὰ 1402 χτυπήθηκαν οἱ δύο στρατοὶ σὲ μιὰ τοποθεσίαν ποὺ ὀνομάζεται κοντὰ εἰς τὴ σημερινὴ Ἄγκυρα.

Οἱ Τούρκοι νικήθηκαν, ὁ Βαγιαζήτ πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ πέθανε εἰς τὴ σκλαβιά. Οἱ γιοὶ του μοίρασαν τὶς χῶρες τῶν μεταξὺ τους μὰ ἐπειδὴ δὲν ἦσαν μονοιασμένοι, μπόρεσαν οἱ Ἕλληνας καὶ ἐλευθέρωσαν τὰ παράλια τῆς Θράκης πρὸς τὴ Μαύρην Θάλασσαν, καὶ τὴ Θεσσαλονίκην.

Ὁ Ταμερλάνος πάλι, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε ὀλόκληρον τὴ Μικρὴ Ἀσίαν, ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ πέθανε.

4. Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας

Ἐνας ἀπὸ τοὺς γιους τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ Α' κατώρθωσε εἰς τὸ τέλος νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ, κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ ὀλόκληρου τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Ὁ Μωάμεθ Α' ἐπεζήτησε τὴ φιλίαν τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τὸ θάνατό του ὅμως, ὁ διάδοχός του Μουράτ Β' ξανάρχισε τὶς ἐχθροπραξίες καὶ — στὰ 1421 — πολιορκήσασκε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκυριέψε τὴ Θεσσαλονίκην καὶ ἐλεηλάτησε μὲ τὸ στρατὸ του τὴν Πελοπόννησον.

Ἀὐτοκράτορας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦσαν τότε ὁ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος, ποὺ βλέποντας ὅτι δὲν μποροῦσε ν' ἀντισταθῆ μὲ τὶς δικὰς του δυνάμεις εἰς τοὺς Τούρκους, ἀποφάσισε — γιὰ νὰ καταφέρῃ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης νὰ τὸν βοηθήσουν — νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα.

Παίρνοντας λοιπὸν μαζὺ του τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινούπολης, ἀρχιερεῖς καὶ σοφοὺς τοῦ βασιλείου του, ἐπῆγε εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἐκεῖ ὁ Πάπας ἔκαμε μιὰ σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλ-

λιγνες ἐδέχτηκαν νὰ ὑποταχθοῦν στὴ δυτικὴ ἐκκλησία.

Μὰ ἡ Εὐρώπη δὲν ἔδωσε παρὰ μικρὴ βοήθεια στοὺς Ἕλλη-
νες, κι' ἐξ ἄλλου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ κανένα τρόπο δὲν θέλησε
νὰ παραδεχτῆ τὴν ἔνωση αὐτῆ τῶν δυο ἐκκλησιῶν, πού ἔτσι
ναυάγησε.

Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Μουράτ Β' ἀναγκάστηκε νὰ λύσῃ τὴν πο-
λιορκίαν τῆς Κωνσταντινούπολης, γιὰ τὸ φανερώθηκαν και-
νούριοι ἐχθροί: Ὁ Οὐγγρος ἡγεμόνας Ἰωάννης Οὐνιάδης, πού
πολλὲς φορές ἐνίκησε τοὺς Τούρκους, καὶ ὁ ἡγεμόνας τῆς Ἀλβα-
νίας Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης. Ὁ Σκεντέρμπεης
πολέμησε ἥρωϊκὰ μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ Μουράτ καὶ κάθε
φορὰ τὰ νικούσε, ἔτσι πού τ' ὄνομά του ἔγινε πιά θρυλικό.

5. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ἦταν ὁ
Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς
Κωνσταντινούπολης Ἰωάννη Η' Παλαιολόγου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος εἶχε ὄχι μονάχα τὴν Πελο-
πόννησο, μὰ καὶ τὴν Ἀττικὴν, κι' ἀκόμα καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς
Ἑλλάδος.

Μὰ ὁ Μουράτ, βλέποντάς τον ν' ἀπλώνεται τόσο πολὺ, ἀπο-
φάσισε νὰ τὸν χτυπήσῃ καὶ κατέβηκε μὲ μεγάλο στρατό, ἀπὸ
νίκησε πρῶτα τοὺς Οὐγγρους στὴ Βάρνα.

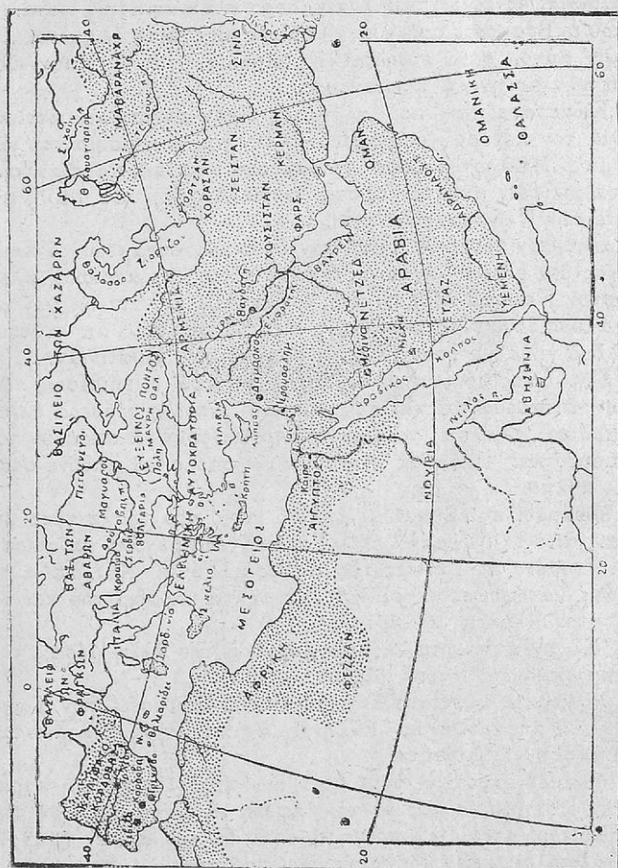
Ὁ στρατὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἦταν ἀγύμναστος, ἀπειθάρ-
χητος καὶ κακὰ ὀπλισμένος. Φοβούμενος λοιπὸν μὴ νικηθῆ ἀπὸ
τοὺς ἐμπειροπόλεμους Τούρκους, δὲν ἔμεινε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα,
μὰ τραβήχτηκε στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου, γιὰ νὰ χτυπηθῆ ἐκεῖ
μὲ τὸν Μουράτ.

Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, οἱ στρατιῶτες του σκόρπισαν, ὁ Μουράτ
ἐκυρίεψε τὴν Κόρινθο, προχώρησε ὡς τὴν Πάτρα, κι' ὁ Κων-
σταντῖνος ἀναγκάστηκε νὰ συνθηκολογήσῃ μαζί του.

6. Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης

Στὰ 1448 ὁ Ἰωάννης Η' ἀπέθανε, κι' ἀνακηρύχτηκε αὐτο-
κράτορας ὁ Κωνσταντῖνος, πού, ἀφίνοντας τὸ δεσποτάτο τῆς
Πελοποννήσου στοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶ, πῆγε
—στὰ 1449—στὴν Κωνσταντινούπολη.

Στὰ 1451 ὁ Μουράτ Β' πέθανε κι' ἔγινε σουλτάνος τῶν
Τούρκων ὁ γιὸς του Μωάμεθ.

Τὸ κράτος τῶν Ἀράβων

Ὁ Μωάμεθ, μ' ὄλο πού ἦτανε μονάχα εἰκοσιενὸς χρονῶν, ἔδειξε μεγάλη ἀποφασιστικότητα καὶ δραστηριότητα.

Θέλοντας νὰ κυριέψη τὴν Κωνσταντινούπολη—πράγμα πού δὲν τὸ πέτυχαν οἱ προκάτοχοί του—ἄρχισε νὰ προετοιμάζεται.

Ὁ Βαγιαζήτ εἶχε χτίση ἓνα κάστρο στὴν ἄσιατικὴ παραλία, ἐκεῖ πού ὁ Βόσπορος στενεύει. Ὁ Μωάμεθ ἔχτισε ἄλλο ἓνα, ἀντίκρυ ἀπ' αὐτό, στὴν εὐρωπαϊκὴ παραλία, γιὰ ν' ἀποκλείσῃ ὁλότελα τὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα.

Ὁ Κωνσταντῖνος—πού κι' αὐτὸς εἶχεν ἀρχίση νὰ ἑτοιμάζεται γιὰ τὸν πόλεμο—διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ κάστρου, μὰ ὁ Μωάμεθ μάζεψε τετρακόσια καράβια καὶ διακόσιες πενήντα χιλιάδες στρατὸ καὶ στίς 7 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1453, πολιορκήσεν τὴν Κωνσταντινούπολη.

Σ' αὐτὸ τὸν τεράστιο ὄγκο τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε ν' ἀνατινάξῃ παρά εἰκοσιέξῃ καράβια, κλεισμένα στὸν Κεράτιο κόλπο, πού τὸν ἔφραζε μιὰ πολὺ χοντρή βαρεῖα ἀλυσσιδα, κι' ἑπτὰ χιλιάδες στρατιῶτες, πού ἀπ' αὐτοῦς πάλι οἱ δυὸ χιλιάδες ἦσαν ξένοι μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἰουστινιάνη.

Μ' ὄλη ὅμως αὐτὴ τὴν τεράστια διαφορά, οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀποκρούονται καὶ στίς 15 τοῦ Ἀπρίλη τέσσερα ἑλληνικὰ καράβια, γεμάτα τρόφιμα, κατορθώνουν νὰ σπάσουν τὸν ἀποκλεισμό, καί, νικώντας τὸν τούρκικο στόλο, νὰ μπουῖνε στὸν Κεράτιο κόλπο.

Ὁ Μωάμεθ, πού λυσσοῦσε ἀπὸ τὸ κακό του, ἔβαλε τότε κι' ἔφτιασαν, ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Γαλατᾶ, ἓνα μεγάλο καὶ πλατὺ αὐλάκι, ντυμένο μὲ σανίδες ἀλειμμένες μὲ ξύγκι. Καί, ἀπ' αὐτὸ τὸ αὐλάκι, κατῴρθωσε νὰ κυλήσῃ ἑβδομήντα καράβια του καὶ νὰ τὰ ρίξῃ στὸν Κεράτιο κόλπο.

Οἱ Ἕλληνες, πού τὰ εἶδανε ξηφνικὰ τὴν ἄλλη μέρα, τοῦ κάκου προσπάθησαν νὰ τὰ κάψουν.

Ἡ πολιορκία βαστοῦσε ἔτσι μὲ συχνές ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, πού τίς ἀπέκρουαν οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ λίγοι, πολεμώντας μὲ ἀφάνταστη γενναιότητα.

Ὁ Μωάμεθ ἐπρότεινε τότε στὸν Κωνσταντῖνο νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν Πόλη κι' αὐτὸς νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ, μαζὶ μὲ τὴν ἀκολουθία του, στὴν Πελοπόννησο, ὅπου θὰ τὸν ἄφινεν ἡσυχον. Μὰ ὁ Παλαιολόγος δὲν ἐδέχτηκε τὴν πρόταση.

Στίς 28 Μαΐου τὸ τούρκικὸ στρατόπεδο γινόντουσαν μεγάλες προετοιμασίες : Φωτιᾶς ἀνάβανε παντοῦ κι' ἀκούγοντουσαν φωνῆς καὶ θόρυβοι. Οἱ δερδίσηδες (μυσουλμᾶνοι καλόγεροι) τριγυροῦσαν κι' ἐμιλοῦσαν μὲ φανατισμὸ στοὺς στρατιῶτες τάζοντας τὸν παράδεισο σ' ὄσους θὰ σκοτωνόντουσαν τὴν ἄλλη

μέρα, πολεμώντας τούς άπίστους.

Από τίς προετοιμασίες αυτές, οί πολιορκούμενοι κατάλαβαν πώς οί Τούρκοι έτοιμαζόντουσαν νά έπιτεθούν τήν άλλη μέρα.

Ο Κωνσταντίνος κάλεσε στα άνάχτορα όλους τούς μεγιστάνες τής αυτοκρατορίας και τούς έμίλησε με θέρμη, λέγοντάς τους πώς πρέπει νά πολεμήσουν ώς τήν τελευταία τους πνοή, για νά υπερασπίσουν τήν πρωτεύουσα τής αυτοκρατορίας και τής χριστιανοσύνης.

Έπειτα, όλοι μαζί, πήγανε στήν Αγία Σοφία για νά λει-

Ο αυτοκράτορας Άλεξιος Κομνηνός

τουργηθούνε για τελευταία φορά. Η τεράστια έκκλησία ήτανε κατάμεστη από χιλιάδες ανθρώπους, πού, γονατιστοί, παρακαλούσαν τόν Θεό νά τούς σπλαχνιστή και νά τούς σώση από τόν μαχαίρι του Τούρκου.

Ἐὸ αὐτοκράτορας, συγκινημένος, διέσχισε τὸ πλῆθος αὐτό, ἔταν ἔτελείωσε ἡ λειτουργία καί, ξαναγυρνώντας στὸ παλάτι του, ἀποχαιρέτησε ἄλους ὄσους βρισκόντουσαν μέσα σ' αὐτό.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐπιθεώρησε τὴ φρουρὰ τῶν τειχῶν, πῆγε στὴν Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, γιὰ νὰ διευθύνῃ ἀπὸ κεῖ αὐτοπροσώπως τὴν ἄμυνα.

Περασμένα μεσάνυχτα, οἱ Τούρκοι ξεχύθηκαν σὰν σίφουνας ἐπάνω στὰ τεῖχη, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ τ' ἀνεβοῦν. Μὰ τοῦ κάκου πολεμοῦσαν μὲ λύσσα, μὲ φανατισμό. Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ πολὺ λιγώτεροι, δὲν ὑποχωροῦσαν, δὲν ἄφιναν. τὶς θέσεις των, μόνο, πολεμώντας μὲ ἀφάνταστο ἡρωισμό, κατῶρθωναν ν' ἀποκρούουν τοὺς ἐπιτιθεμένους.

Ἐὸταν κι' οἱ ἄνδρ' ἐφοδοῖ τῶν Τούρκων ἀπέτυχαν, ὁ Μωάμεθ, φρενιασμένος ἀπὸ τὸ κακό του, διέταξε νὰ μποῦνε μπρῶς οἱ γενίτσαροι, ποὺ ἦσαν οἱ φοβερώτεροι πολεμιστὲς του. Μὰ κι' αὐτοὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καί, ξημερώνοντας ἡ 29 Μαΐου, οἱ Ἕλληνες κρατοῦσαν ἀκόμα γερὰ τὰ τεῖχη.

Ἐὸ φοβερώτερος ἀγώνας γινότανε γύρω ἀπὸ τὴν Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, ποὺ τὴν ὑπερασπιζόταν ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος, μὲ μιά φούχτα ἀνδρείους, ἀποκρούοντας τὶς χιλιάδες τῶν μανιασμένων ἐχθρῶν.

Ἐξαφνα, βλέπει πίσω του νὰ ὀρμᾶνε χιλιάδες Τούρκοι.

Ἐἶδ' οὐ τί εἶχε συμῆ: Μιά μικρὴ πορτούλα, στὰ ριζὰ τοῦ τοῦ τεῖχους, εἶχε ἀπομείνῃ ἀνοιχτὴ κατὰ λάθος. Μερικοὶ Τούρκοι τὴν εἶδαν, μῆθηκαν μέσα, κάλεσαν τοὺς συντρόφους των κι' ἔτσι στίφη Τούρκων ἄρχισαν νὰ χύνονται μέσα στὴν Πόλη.

Τὸν ἴδιον καιρὸ οἱ ἐπιθέσεις ἀπ' ἔξω πολλαπλασιαζόντουσαν κι' οἱ γενίτσαροι ὀρμοῦσαν σὰν λυσσασμένοι πάνω στὰ τεῖχη.

Ἐὸσοι εἶχανε μπῆ μέσα στὴν Πόλη, σφάζανε τοὺς φρουροὺς καὶ σπάζανε τὶς πόρτες, ἀνοίγοντας ἔτσι τὸ δρόμο καὶ στοὺς συντρόφους των.

Ἐὸ Κωνσταντῖνος δρέθηκε περικυκλωμένος ἀπὸ παντοῦ. Μὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ τοὺς λιγοσττοὺς συντρόφους ποὺ τοῦ εἶχαν ἀπομείνει ἐξακολούθησε νὰ πολεμᾷ σὰν ἥρωας. Γύρω του, οἱ συναγωνιστὲς του πέφτανε ὁ ἕνας ὅστερα ἀπὸ τὸν ἄλλον. Κι' ὁ ἥρωϊκὸς αὐτοκράτορας, βλέποντας πὺς κινδύνευε πιά ν' ἀπομείνῃ ὀλομόναχος μέσα στὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἐφώνησε

— Δὲν βρίσκειται κανένας χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι:

Τὴν ἴδια στιγμὴ, ἕνας Τούρκος τὸν ἐχτύπησε ἀπὸ πίσω καὶ τὸν ἔρριξε νεκρό, πάνω σ' ἕνα σωρὸ ἀπὸ πτώματα.

Ἐὸ Ἡ Πόλη ἔπεσε μαζί μὲ τὸν τελευταῖο της αὐτοκράτορα, τὸν ἥρωϊκὸ Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο!

Οί Τούρκοι, μπαίνοντας μέσα σ' αυτή ρίχτηκαν στη σφαγή και στη λεηλασία και γιά τρεις μέρες δὲν ἀκουγόntonτουσαν παρά βόγγοι πληγωμένων, στεναγμοί σφαζομένων, κραυγές γυναικῶν πού βασανίζόντουσαν ἀπὸ τοὺς ἀπαίσιους κατακτητῆς.

Πολλοὶ χριστιανεὶ εἶχανε κλειστή στήν Ἁγία Σοφία, ἐλπίζοντας πὼς θὰ γλυτώσουν, γιατί ὑπῆρχε μιὰ παλιὰ παράδοση πού ἔλεγε πὼς οἱ Τούρκοι θὰ φτάσουν ὡς τίς πόρτες τῆς Ἁγίας Σοφίας, μὰ κεὶ θὰ κατέβη ἄγγελος Κυρίου με τὴν πύρινη ρομφαία του και θὰ τοὺς διώξη..

Μὰ οἱ ἐλπίδες τους βγήκαν ψεύτικες. Οἱ Τούρκοι σπάσανε τίς πόρτες τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, μπήκανε μέσα κι ἄρχισαν νὰ σφάζουν τοὺς ἄντρες και νὰ αἰχμαλωτίζουν τίς γυναῖκες και τὰ παιδιὰ γιά νὰ τὰ πουλήσου σκλάβους. Ἐπειτα ἔλεγε λάτησαν τὸ ναὸ ἀπὸ τὰ αμύθητα πλοῦτη του, πού τὰ μοιράστηκαν μεταξύ τους.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος

Τὸ μεσημέρι μπήκε στήν Πόλη ὁ σουλτάνος Μωάμεθ, πού προχώρησε καβάλλα στ' ἄλογο του ὡς τὴν Ἁγία Σοφία, πού τὴν ἔκαμε τούρκοιο τζαμί.

Κατόπιν ζήτησε νὰ τοῦ βροῦν τὸ νεκρὸ τοῦ Κωνσταντῖνου, πού ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὰ κόκκινα αὐτοκρατορικά του πέδιλα. Τὸ κεφάλι του τὸ κόψανε και τὸ βάλανε πάνω σὲ μιὰ ψηλὴ στήλη και τὸ κορμί του τὸ θάψανε.

Κανεὶς ὡς σήμερα δὲν μπόρεσε ν' ἀνακαλύψη πού ἔχει ταφή ὁ τελευταῖος ἡρωϊκὸς αὐτοκράτορας τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

7. Κατάκτηση τῶν ὑπόλοιπων ἐλληνικῶν χωρῶν.

Ἡ εἶδηση πὼς ἡ Πόλη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, βύθισε

«αναγέννηση» κ' ἡ ἐποχὴ ἐκείνη «ἐποχὴ τῆς ἀναγέννησης».

Σ' αὐτὴν φανερώθηκαν μεγάλοι ποιητές, ζωγράφοι, γλύπτες, ἀρχιτέκτονες, καλλιτέχνες, ὅπως λ. χ. ὁ Τορκουάτος Τάσσο, ὁ Ἀρίστος, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Θεοβάλτες, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελο, ὁ Ραφαήλ ὁ Λεονάρδος Νταβίντσι, ὁ Τισιανός καὶ τόσο ἄλλοι, ποὺ τὰ ἔργα τους θαυμάζονται ἀκόμη ὡς σήμερα.

2. Ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις

Μὰ ἡ πρόοδος δὲν ἦτανε μόνο στὴν καλλιτεχνία. Συγχρόνως ἄρχισαν νὰ προσεῦδουν κ' οἱ ἐπιστήμες.

Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ ἡ ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας.

Ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ γι' αὐτὸ ἐκόστιζαν πολὺ καὶ μόνο ὅσοι ἦσαν πλούσιοι μπορούσαν νὰχοῦν βιβλιοθήκες.

Οἱ φτωχοὶ λοιπὸν καταδικάζοντουσαν στὴν ἀμορφωσιά, μιὰ ποὺ δὲν εἶχανε τὰ μέτα ν' ἀγοράσουν τὰ πανάκριθα βιβλία. Ἔτσι καὶ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων ἦσαν πολὺ λίγο γνωστά, μιὰ ποὺ πολὺ λίγοι μπορούσαν νὰ τὰ διαβάσουν.

Τὴν ἐποχὴ ὅμως ἐκείνη, ἕνας Γερμανός, ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος, ὕστερα ἀπὸ πολὺχρονας προσπάθειες, κατόρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν τυπογραφία: νὰ φτιάσῃ δηλαδὴ μετάλλινα γράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα στοιχειοθετοῦσε σελίδες ὁλόκληρες καὶ τίς ἐτύπωνε σ' ἕνα μικρὸ χειροκίνητο πιεστήριο.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔβγανε ὅτα ἀντίτυπα ἤθελε καὶ τὰ βιβλία ἄρχιζαν πιά νὰ κοστίζῃν φτηνὰ καὶ νὰ διαδίδωνται στὸ λαό.

Ἀκόμα κ' ἡ πολεμικὴ μέθοδος ἄλλαξε τὰ χρόνια ἐκεῖνα.

Ὡς τότε, οἱ ἄνθρωποι πολεμοῦσαν μὲ κοντάρια, μὲ βέλη καὶ μὲ σπαθιά.

Οἱ Κινέζοι εἶχαν ἐφεύρῃ τὴν μπαρούτη, ποὺ πρῶτος ἕνας καλόγερος, ὁ Βαρθολομαῖος Σθάρτε, σκέφτηκε νὰ τὴν μεταχειριστῇ γιὰ νὰ ρίχνῃ μ' ἕνα τουφέκι σφαῖρες.

Ἔτσι ἄρχισαν νὰ γίνωνται τουφέκια καὶ κανόνια, ποὺ ἄλλαξαν τὴν ὄψη τοῦ πολέμου.

3. Ἀνακάλυψη νέων χωρῶν

Οἱ ναυτικοί, ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ταξίδευαν στὴν τύχη, καὶ συχνὰ ἔχαναν τὸ δρόμο τους, ἰδίως ὅταν ἦτανε καταχνιά.

Ἡ ἐφεύρεση τῆς ναυτικῆς πυξίδας, (τῆς μαγνητικῆς βελόνας δηλαδὴ, ποὺ ἡ μὴ τῆς ἄκρη στρέφεται πάντα πρὸς τὸ βορρῆ κ' ἡ ἄλλη πρὸς τὸ νότο). Ἐγίνε ἀφορμὴ νὰ γίνουν τὰ θαλασσινὰ ταξίδια συντομώτερα — μιὰ ποὺ δὲν χανότανε πιά καιρὸς σὲ ἄσκοπες περιπλανήσεις — καὶ ἀσφαλέστερα.

Ἡ ναυτικὴ πυξίδα ἦτανε γνωστὴ στοὺς Κινέζους ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια. Στὴν Εὐρώπη πρῶτος τὴ μεταχειρίστηκε ὁ Ἰταλὸς Φλάμιος Τζόγια.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν κ' οἱ νέες ἐφευρέσεις ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεγαλώσῃ καὶ τὸ ἐμπόριο ἀνάμεσα στὶς διάφορες χῶρες.

Τὸ ἐμπόριο ἀνάμεσα Ἐσπανίας καὶ Ἀφρικής ἦταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ. Μὰ ἐπειδὴ τὰ ἐμπορεύματα τὰ κουβαλοῦσαν ἀπὸ τὰ βῆθη τῆς Ἀφρικής μὲ καραβάνια στὰ λιμάνια τῆς Μεσογείου, κ' ἀπὸ κει τὰ φέρνανε στὴν Ἐυρώπη, κόστιζαν πολὺ ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀπόστασης.

Οἱ Πορτογάλοι, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἀπὸ τοὺς καλύτερους θαλασσοπόρους, προσπάθησαν ν' ἀνακαλύψουν ἕνα καινούριο θαλάσσιο δρόμο, γιὰ νὰ φέρνουν τὰ ἐμπορεύματα κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ στὴν Ἐυρώπη.

Κάνοντας λοιπὸν — πρῶτοι αὐτοὶ — τὸ γύρο τῆς Ἀφρικής ἔφτασαν στὶς Ἰνδίες, ποὺ τὶς κατέκτησαν καὶ τὶς ἔκαμαν ἀποικία τους.

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ζητούσαν αὐτὸ τὸ δρόμο ἀπὸ τ' ἀνατολικά, οἱ Ἰσπανοὶ ψάχναν νὰ τὸν βροῦνε ἀπὸ τὰ δυτικά.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, πιστεύοντας πῶς ἡ γῆ εἶναι στρογγυλὴ — πρᾶγμα ποὺ πολὺ λίγοὶ τότε πιστεύανε — σκέφτηκε πῶς, ἅμα τραβήξῃ γραμμὴ πρὸς τὰ δυτικά, θὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὰ ἀνατολικά, στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου ξεκίνησε, κάνοντας ἔτσι τὸ γύρο τῆς γῆς.

Ἐπεισε λοιπὸν τὴ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα νὰ τοῦ δώσῃ καράβια, ναῦτες καὶ χρήματα καὶ κίνησε γιὰ τὸ μεγάλο του ταξίδι.

Ἦστερα ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν θαλασσοπορεία, ἔφτασε στὰ νησιά Ἀντίλλες, ποὺ θάρρεψε πῶς ἦσαν μέρος τῶν Ἰνδιῶν, γιὰτὶ αὐτὲς γύρευε νὰ βρῇ, ταξιδεύοντας πρὸς τὰ δυτικά.

Ἐπειτα ἔφτασε στὴν Κούβα καὶ στὸν Ἅγιο Δομῖγκο, νησιά ποὺ τὰ κατέλαβε στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιά τῆς Ἰσπανίας καὶ γύρισε πίσω μὲ τὰ καράβια του γεμάτα χρυσάφι.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἔστειλαν καὶ ἄλλα καράβια καὶ στρατὸ καὶ κυριέψαν τὸ Μεξικὸ καὶ τὸ Περού, ὅπου βρῆκαν ἀμύθητους θησαυροὺς.

Ἐτσι ἀνακαλύφθηκε καινούρια μεγάλη ἡπειρος, ἡ Ἀμερική, ποὺ ὡς τότε ἦταν ἄγνωστη.

Ἐνας ἄλλος θαλασσοπόρος, ὁ Μαγγελάνος, κατῶρθωσε κ' ἀνακάλυψε ἕναν πορθμὸ, (ποὺ ἀπὸ τ' ὄνομά του, ὠνομάστηκε Μαγγελάνειος) καὶ πέρασε ἀπὸ αὐτὸν στὸν Εἰρηνικὸ Ὠκεανό, κ' ἀπὸ κει ἔφτασε στὶς Ἰνδίες, κ' ἔπειτα ἐπέστρεψε, ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδας, στὴν Ἐυρώπη, κάνοντας ἔτσι τὸ γύρο τῆς γῆς.

Τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων καὶ Ἰσπανῶν θαλασσοπόρων

τὸ ἀκολούθησαν κι' ἄλλοι λαοί, Ἕλληνας, Γάλλοι, Ὀλλανδοί, ποὺ κι' αὐτοὶ ἔκαμαν δικές τους ἀποικίες στὶς καινούριες χῶρες ποὺ ἀνακαλύφθηκαν.

4. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση

Οἱ ἐφευρέσεις κ' οἱ ἀνακαλύψεις ἀλλάξαν ἔχι μονάχα τὴν ὄψη τοῦ κόσμου μὰ καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ἐμπόριο κ' ἡ βιομηχανία προωδέφανε, κ' ἡ μεσαία τάξη, ποὺ ἔκανε τὸ ἐμπόριο μὲ τίς καινούριες χῶρες, ἔγινε πλουσιώτερη ἀπὸ τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν.

Συγχρόνως, μὲ τὴ διάδοση τοῦ βιβλίου, ὁ κόσμος μορφώθηκε.

Ὡς τότε, οἱ καλόγεροι κρατοῦσαν τὸ λαὸ στὴν ἀμορφωσιά καὶ τὸν ἐκμεταλλεύοντουσαν. Τὰ μοναστήρια εἶχαν ἀποκτήσει τεράστιες περιουσίες κι' ἐπέεζαν τὸ λαό.

Ἕνας δὲ πάπας, ὁ Λέων Γ' (στὰ 1517) ἄρχισε νὰ πουλάη «συχωροχάρτια», χαρτιὰ δηλαδή, μὲ τὰ ὁποῖα συγχωροῦσε ἕλες τίς ἁμαρτίες!

Αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐξεγερθοῦν οἱ μορφωμένοι, ποὺ ἔδλεπαν τί ἐκμετάλλευση γινότανε τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τοῦ λαοῦ.

Τρεῖς καλόγεροι, ὁ Λούθηρος ἀπὸ τὴ Γερμανία, κι' ὁ Καλβίνος κι' ὁ Τσβίγκλιος ἀπὸ τὴν Ἑλβετία, διαμαρτυρήθηκαν ἐντονα γιὰ τίς καταχρήσεις τοῦ πάπα καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ ζητήσανε νὰ γίνουν οἱ ἐξῆς μεταρρυθμίσεις :

Νὰ μείνουν μόνον οἱ παντρεμένοι ἱερεῖς, κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι κληρικοί νὰ καταργηθοῦνε.

Νὰ καταργηθοῦν οἱ διάφορες λειτουργίες καὶ γιορτές, ποὺ γινόντουσαν ἀφορμὴ γιὰ ἐκμετάλλευση, καὶ νὰ μείνη μονάχα ἡ Κυριακὴ

Σὲ πολλὲς χῶρες — στὴν Ἑλβετία, τὴ Γερμανία, τὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γαλλία — βρῆκε ἀπήχηση τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῶν τριῶν καλόγερων καὶ πολλοὶ τοὺς ἀκολούθησαν στὴ διαμαρτυρία τους ἐναντίον τοῦ πάπα, κι' ὠνομάστηκαν ἔτσι **διαμαρτυρόμενοι**.

Αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσουν παντοῦ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦσαν τὴ μεταρρύθμιση, κι' ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ μείνουν τὰ πράγματα ὅπως ἦσαν ὡς τότε.

Τέλος, οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐπεκράτησαν στὴν Ἀγγλία, στὶς βόρειες χῶρες καὶ στὴ βόρεια Γερμανία. Στὶς ἄλλες πάλι εὐρωπαϊκὲς χῶρες ἐπεκράτησαν οἱ καθολικοὶ, οἱ πιστοὶ δηλαδή στὸν πάπα.

Μὰ ὁ πάπας ἔχασε τὰ πρῶτα του προνόμια κ' οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης δὲν ὑπάκουαν πιά — ὅπως πρὶν — σ' αὐτόν, ὡς θρησκευτικὸ τους ἀρχηγό.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

1. Ἡ Ρώμη καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.
2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.
3. Ὁ Χριστιανισμὸς.
4. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.
5. Οἱ πρῶτες ἐκκλησίες.
6. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν.
7. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.
8. Ἡ προστασία καὶ ἀναγνώριση τοῦ Χριστιανισμοῦ.
9. Ἡ Κωνσταντινούπολη.
10. Τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου.
11. Θεοδόσιος ὁ μέγας. σελ. 3—15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄.

Ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

1. Τὸ ἀνατολικὸ ρωμαϊκὸ κράτος.
2. Οἱ τρεῖς ἱεράρχες. σελ. 16—20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός.

1. Ὁ γάμος του μετὰ τὴν Θεοδώρα.
2. Ἡ στάση τοῦ Νίκα.
3. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
4. Τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
5. Τὸ κράτος γίνεται καθαρὰ ἑλληνικόν. σελ. 21—28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος.

1. Οἱ Πέρσες.
2. Ὁ Ἡράκλειος.
3. Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους.
4. Ἡ καταστροφή τῶν Περσῶν. σελ. 29—34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

Οἱ Ἀραβες.

1. Ὁ Μωάμεθ.
2. Οἱ Ἀραβες πολιορκοῦν τὴν Κωνσταντινούπολην.
3. Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος.
4. Ἡ παρακμὴ τῶν Ἀράβων. σελ. 35—38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄.

Οἱ Βούλγαροι.

1. Σλάβοι καὶ Βούλγαροι.
2. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.
3. Οἱ Μακεδόνες αὐτοκράτορες.
4. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.
5. Ἡ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων. σελ. 39—50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄.

Οἱ σταυροφορίες.

1. Ἡ Εὐρώπη τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσαίωνα.
2. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὰς σταυροφορίας.
3. Οἱ τρεῖς πρῶτες σταυροφορίες.
4. Ἡ

τέταρτη σταυροφορία. 5. Οι σταυροφόροι κυριεύουνε την Κωνσταντινούπολη. 6. Οι νικητές μοιράζονται μεταξύ τους την ελληνική αυτοκρατορία. 7. Οι αυτοκρατορίες της Νίκαιας και της Τραπεζούντας. 8. Οι άλλες ελληνικές χώρες. 9. Η άπελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης. σελ. 51—60.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄.

Οι τελευταίοι αγώνες των Ελλήνων με τους Τούρκους.

1. Οι Ὀθωμανοὶ Τούρκοι. 2. Οἱ Τούρκοι στὴν Εὐρώπη. 3. Ὁ Ταμερλάνος. 4. Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας. 5. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. 6. Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης. 7. Κατάκτηση τῶν ὑπόλοιπων ἐλληνικῶν πληθυσμῶν. σελ. 61—70.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄.

Ἡ ἀναγέννηση στὴ Δύση.

1. Λόγιοι Ἕλληνες. 2. Ἀνακαλύψεις κ' ἐφευρέσεις. 3. Ἀνακάλυψη νέων χωρῶν. 4. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση. σελ. 71—74

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΕΣ

1. Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία	σελ. 4
2. Ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας	> 9
3. Ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος, χαράζοντας τὰ ὅρια τῆς Κωνσταντινούπολης	> 11
4. Ἡ Κωνσταντινούπολη	> 13
5. Ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ.	> 19
6. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του	> 22
7. Ἡ Ἁγία Σοφία	> 25
8. Ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ	> 27
9. Ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος	> 30
10. Ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡράκλειου	> 33
11. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδόνας, δαμάζοντας ἓνα ἀτίθασσο ἄλογο.	> 46
12. Ὁ αὐτοκράτορας Λέοντας Ἰσαυρός	> 49
13. Τὸ κράτος τῶν Ἀράβων	> 65
14. Ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Κομνηνός	> 67
15. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος	> 69

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Στὴ σελ. 39 τὸ κεφάλ.	Ζ' νὰ διορθωθῆ ΣΤ'
> > 51 > >	Η' > > Ζ'
> > 61 > >	Θ' > > Η'

1000